

ONDERZOEKSRAPPORT

ONDERZOEK NAAR DE FUNCTIE PARTICIPATIE IN HET KUNSTENDECREET
ONDERZOEKSOPDRACHT CISM/wo/scw/2016

DOOR KAREL DE GROTE HOGESCHOOL
ONDERZOEKERS: LYNN DE POURCQ, VEERLE MATTHIJS, MARIJKE VAN EECKHAUT, INGE VAN REETH
30 JUNI 2017

INHOUDSTAFEL

I.	INLEIDING	3
II.	BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEKSPROCES	5
III.	PARTICIPATIEKADER	7
IV.	REFLECTIE VANUIT HET PARTICIPATIEKADER OP DE HUIDIGE BELEIDSINSTRUMENTEN	11
V.	VASTSTELLINGEN OP BASIS VAN DE AANVRAAGDOSSIERS	15
VI.	VASTSTELLINGEN OP BASIS VAN DE ONLINEBEVRAGING	20
VII.	VASTSTELLINGEN OP BASIS VAN DE ADVIEZEN	28
VIII.	INTERPRETATIEKADER	31
IX.	BIJGEDACHTEN	37
X.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	39
	MANAGEMENTSAMENVATTING	46
	BIJLAGEN	50
1.	LITERATUURLIJST	51
2.	LIJST ORGANISATIES INGEDIEND OP FUNCTIE PARTICIPATIE	54
3.	LIJST ORGANISATIES INGEDIEND OP MEERDERE FUNCTIES WAARONDER FUNCTIE PARTICIPATIE	54
4.	LIJST GESCREENDE DOSSIERS / ADVIEZEN INGEDIEND OP FUNCTIE PRESENTATIE MAAR NIET OP FUNCTIE PARTICIPATIE	55
5.	VRAGENLIJST ONLINEBEVRAGING	56
6.	LIJST DIEPTE-INTERVIEWS	58
7.	SAMENSTELLING KLANKBORDGROEP	59
8.	SAMENSTELLING STUURGROEP	60
9.	LIJST ONTVANGEN DOCUMENTEN ADMINISTRATIE	60

I. INLEIDING

In het Kunstendecreet van 4 december 2013 werd in de nieuwe functiegerichte aanpak een functie 'participatie' ingevoerd. Waar het participatiethema in de vroegere wetgeving beperkt werd tot sociaal-artistiek werk en educatie, laat de functie participatie een andere dynamiek toe. In het najaar van 2015 werden er voor het eerst dossiers ingediend voor structurele ondersteuning op basis van de nieuwe regelgeving.

Om alle participatieve praktijken te ontdekken en te ontwikkelen bestelde het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media een onderzoek naar deze praktijken. De *doelstelling* was viervoudig (we citeren uit het 'bestek onderzoek functie participatie'):

- Dit onderzoek en de hieruit voortkomende resultaten zal de administratie en beleid een duidelijk(er) beeld geven van wat er op dit moment leeft omtrent participatie in de Vlaamse kunstensector.
- De resultaten moeten ook een beter inzicht, begrip en interpretatie van de participatiefunctie in het Kunstendecreet mogelijk maken.
- Bovendien zullen de resultaten van dit onderzoek ook de adviescommissies Kunstendecreet beter helpen in advisering van toekomstige aanvraagdossiers, voor zowel structurele als projectmatige werking.
- De opgedane kennis kan tevens een inspiratie zijn voor het omgaan met en beoordelen van het participatiegegeven in andere decreten.

Onze *opdracht* bestond erin te verduidelijken hoe de functie participatie heeft gewerkt in de 76 ingediende dossiers, hoe de commissies deze functie hebben benaderd, hoe er in de kunstensector naar participatie wordt gekeken en hoe participatieve praktijken kunnen worden beoordeeld. We lichten ons onderzoeksproces toe in hoofdstuk II.

In dit *rapport* geven we een beeld van participatie in de Vlaamse kunstensector. Op basis van een literatuurstudie hebben we een kader opgesteld waarin de verschillende vormen van participatie en hun specifieke eigenheden duidelijk worden (h)erkend (hoofdstuk III). Dit kader werd verfijnd en aangevuld op basis van de lezing van de ingediende dossiers, de onlinebevraging, de diepte-interviews en het overleg met de klankbordgroep. Het participatiekader is een overzicht van wat participatie allemaal kan zijn, los van een specifieke invulling van de functie participatie in het Kunstendecreet.

In een volgende stap bekeken we de toelichtingen bij de functie participatie in de beleidsinstrumenten. Hoe verhouden de teksten van het decreet, de online beoordelingscriteria, de memorie van toelichting, de visienota van Minister Gatz, de vragen in KIOSK en de leeswijzer bij de vragen in KIOSK zich tot elkaar en tot het participatiekader?

Vervolgens geven we een overzicht van de vaststellingen op basis van de aanvraagdossiers (hoe heeft de functie participatie gewerkt in de ingediende dossiers?), op basis van de bevragingen (hoe wordt er in de kunstensector naar participatie gekeken?) en op basis van de adviezen (hoe hebben de commissies deze functie benaderd?).

Ten slotte hebben we een interpretatiekader voor de beoordeling van participatieve praktijken opgesteld (hoofdstuk VIII). Dit kader koppelt de

vormen van participatie uit het participatiekader aan begripsverduidelijking en aan handvaten om te beoordelen wat een goede praktijk is. Die handvaten bestaan uit een reeks kwaliteitskenmerken: aspecten waarop een organisatie volgens ons een heldere visie moet hebben om een kwaliteitsvolle participatie te kunnen ontwikkelen. Deze kwaliteitskenmerken situeren zich, zoals vooropgesteld, binnen de drie door het decreet vastgelegde criteria.

In een apart hoofdstuk hebben we daarnaast een aantal bijgedachten geformuleerd: bedenkingen uit het werkveld die we opvingen uit de bevragingen en uit de gesprekken met de klankbordgroep. Ook deze zijn relevant binnen een onderzoek naar de functie participatie en willen we graag meegeven aan het beleid.

In dit rapport bieden wij een overzicht van de verschillende bestaande vormen van participatie en een interpretatiekader voor de beoordeling van

al deze participatiepraktijken. Dit overzicht wordt gekoppeld aan begripsverduidelijking en het blootleggen van de pijnpunten met betrekking tot de functie participatie, bij zowel het indienen als het beoordelen tijdens de eerste structurele ronde binnen de nieuwe regelgeving. Wat dit rapport niet doet, is voorschrijven welke vormen van participatie moeten worden gehonoreerd binnen de functie participatie (of daarbuiten); er bestaat immers geen wetenschappelijke grond voor een dergelijke afbakening. Dit is met andere woorden een politieke beslissing, waarvoor dit onderzoek de noodzakelijke bouwstenen levert. Wel formuleren we een aantal mogelijke scenario's met voor- en nadelen ter inspiratie, maar dit is niet limitatief. Daarbij geven we ook een aantal vragen mee die op basis van ons onderzoek bij deze beslissing in overweging moeten worden genomen.

II. BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEKSPROCES

Om de verschillende luiken van het onderzoek in elke fase op een efficiënte en zinvolle manier te benaderen, kozen we voor een *mixed methods*-methodologie waarbij we zowel kwantitatieve als kwalitatieve data verzamelden. We gingen hierbij gefaseerd te werk.

Eerste fase: opstellen van een ordenend kader

Participatie is een complex gegeven en de betrokken organisaties zijn zeer divers, waardoor er nood is aan een ordenend kader. We startten het onderzoek met het opstellen van een dergelijk kader op basis van een literatuurstudie (bijlage 1). Het was daarbij niet de bedoeling om tot één definitie of een bepaalde norm te komen waartegen de praktijk wordt afgewogen. Het is wel zo dat er achter de term participatie verschillende soorten praktijken schuilgaan met elk hun eigen karakteristieken, die niet zomaar over dezelfde kam geschoren kunnen worden. Dit participatiekader, waarop (niet hiërarchisch, wel ordenend) de diverse praktijken zich op een heldere manier kunnen verhouden, stelt ons in staat om inzicht te verwerven in alles wat de functie participatie in het Kunstendecreet aanbelangt.

Tweede fase: overzicht van de participatiepraktijken binnen Kunstendecreet Vlaanderen

In de tweede fase analyseerden we de participatiepraktijken zoals die beschreven worden in de dossiers. We screenden alle 76 dossiers

ingediend op participatie (bijlage 2+3). We zetten de informatie uit op het participatiekader en noteerden welke elementen naar voren werden geschoven als voorwaarden voor een goede participatie. Die screening maakte het mogelijk het kader verder te verfijnen en aan te passen. Op die manier incorporeerden we de specificiteit en vernieuwing van de Vlaamse praktijk binnen het participatiekader, terwijl we tegelijk een concreet beeld verkregen van de verschillende invullingen van participatie in de Vlaamse kunstensector, hoe deze zich tot elkaar verhouden en waar de zwaartepunten en ontwikkelingsmogelijkheden liggen.

We bekeken ook 12 dossiers van organisaties die niet indienden op de functie participatie maar wel op presentatie (aanvraagdossiers + adviezen; bijlage 4). Uitgangspunt hiervoor was dat de verwarring in het veld (en daarbuiten) rond wat participatie allemaal kan inhouden, er mogelijks toe heeft geleid dat organisaties diverse participatieve werkingen sorteerden onder presentatie (namelijk onder publiekswerking). Op die manier vervulden we het beeld van de verschillende invullingen van participatie.

Daarnaast organiseerden we ook een onlinebevraging van alle organisaties die indienden op de functie participatie. Door deze vragenlijst voornamelijk kwantitatief op te stellen (bijlage 5), was het mogelijk om een aantal aspecten helder af te toetsen in het veld, zoals participatievormen en doelstellingen voor participatie. Een aantal open vragen liet de respondenten toe om verder aan te vullen en te nuanceren. Zo peilden we ook naar hun motivatie om de functie participatie aan te kruisen. We verstuurden de bevraging naar 76 organisaties, waarvan 30 organisaties de bevraging invulden. Een gemiddelde responsgraad voor een enquête is

1/3, wat wil zeggen dat we een bovengemiddelde responsgraad behaalden.

Derde fase: hoe verhouden de adviezen van de beoordelingscommissies zich tot het participatieveld?

In de derde fase maakten we een vergelijking tussen praktijk en beoordeling: welke participatie wordt door de sector georganiseerd (wat is het dominante discours binnen de sector?) en hoe verhoudt zich dat tot de visie van de beoordelingscommissies? Waaraan wordt door organisaties en commissies belang gehecht en verschilt dat van elkaar?

We screenen de adviezen in verband met de functie participatie en zetten de informatie uit op het kader: wat voor soort participatie wordt gehonoreerd? We evalueerden het interpretatiekader van de criteria: hoe worden de criteria ingevuld? Aan welke elementen wordt belang gehecht? Tot slot keken we ook naar gelijkenissen en verschillen tussen de beoordelingscommissies.

Vierde fase: opstellen interpretatiekader voor criteria voor de beoordeling van dossiers

In de laatste fase formuleerden we het interpretatiekader voor de criteria voor de beoordelingscommissies: per participatievorm bepaalden we de elementen die een goede praktijk definiëren. Daarbij streefden we naar

helderheid, doch met ruimte voor het waarderen van de diversiteit van de participatieve praktijk.

Hiervoor baseerden we ons op de vaststellingen uit de vorige fases, aangevuld met diepte-interviews van 5 participatieve praktijken die verschillende plekken innemen op het participatiekader, om zo de diversiteit mee te nemen in het onderzoek (bijlage 6). Deze interviews vonden vooral plaats om een aantal zaken af te toetsen en te nuanceren. Meer specifiek werd aan de respondenten een eerste draft van het interpretatiekader voorgelegd, waardoor zowel het participatiekader als de kwaliteitskenmerken werden afgetoetst. We hadden gehoopt om meer organisaties en participanten te spreken, maar dat is ondanks een grote bereidwilligheid bij de organisaties niet gelukt door agendaproblemen.

Doorheen het onderzoeksproces: feedback van stuurgroep en klankbordgroep

Doorheen de loop van het onderzoek onderhielden we een dialoog met het betrokken veld door het regelmatig organiseren van een klankbordgroep bij wie we onze bevindingen afoetsten. Deze groep bestond uit vertegenwoordigers van de sector en commissieleden (bijlage 7). Op deze manier werd er gereflecteerd op het onderzoeksverloop vanuit een praktijkexpertise, en creëerden we gedragenheid voor het onderzoek binnen de sector. Daarnaast rapporteerden we op regelmatige basis aan de stuurgroep (bijlage 8).

III. PARTICIPATIEKADER

Het participatiekader biedt een overzicht van wat participatie allemaal kan zijn, los van een specifieke invulling van de functie participatie in het Kunstendecreet. Het geeft een beeld van participatie in de Vlaamse kunstensector: de verschillende vormen van participatie en hun specifieke eigenheden. Ons uitgangspunt daarbij is dat participatie altijd gaat over de verhouding tussen de kunstenorganisaties en hun bereikt en nog niet bereikt publiek.

Het kader werd op basis van een literatuurstudie opgesteld en verder verfijnd en aangevuld op basis van de lezing van de ingediende dossiers, de onlinebevraging, de diepte-interviews en het overleg met de klankbordgroep.

De participatiepraktijk met betrekking tot kunsten in Vlaanderen beperkt zich niet tot het Kunstendecreet, maar vinden we ten dele ook terug binnen erfgoed en binnen jeugd. Het participatiekader is ook van toepassing binnen die andere velden, aangezien er binnen de geraadpleegde literatuur meestal geen onderscheid wordt gemaakt op

basis van decreten, maar naar allerlei vormen van participatie wordt gekeken. Dit onderzoek zal dus zeker kunnen dienen als inspiratie voor het omgaan met en beoordelen van participatie in andere decreten.

Een dergelijk kader is noodzakelijk om een goed inzicht te kunnen krijgen in de manier waarop de functie participatie wordt ingevuld in de dossiers en in de praktijk binnen de Vlaamse kunstensector, en om participatie op een efficiënte en evenwichtige manier te kunnen beoordelen. Een pure inventarisatie (beschrijvend onderzoek) is onvoldoende: de diversiteit binnen de praktijk is groot, wat verwarring in de hand werkt (wat we ook zien bij de beleidsinstrumenten, bij de indieners van de dossiers, en in de adviezen). Enkel een ordenend kader kan het noodzakelijke overzicht en inzicht bieden. Dat is iets anders dan participatie vastpinnen op één definitie, een idee waar in de sector grote tegenstand tegen bestaat (cf. het debat over cultuurparticipatie op Het Theaterfestival 2016). Het participatiekader laat net de verschillende vormen tot hun recht komen, terwijl het wel helderheid brengt.

We onderscheiden vier grote vormen van participatie, met verdere onderverdelingen, maar zonder specifieke hiërarchie.

1. PARTICIPEREN AAN EEN KUNSTENAANBOD

DE ORGANISATIE BEPAALT HET AANBOD

Het is niet omdat het aanbod door de kunstenaar wordt bepaald, dat deelnemers noodzakelijkerwijs geen inbreng zouden hebben. Afhankelijk van de methodiek kunnen deelnemers zeer bepalend zijn in deze participatievormen.

1a aanbod gericht op het ontwikkelen van interpreterende competenties

= kijken, luisteren, interpreteren, beleven van een bestaand kunstproduct

receptie

= er verandert niets aan het artistiek product (gemaakt door de kunstenaar / kunstenaarorganisatie)

→ "er zijn": communicatie, werving, toeleiding

receptie+

= er verandert niets aan het artistiek product (gemaakt door de kunstenaar / kunstenaarorganisatie), maar wel aan de beleving

→ ondersteunen van interpretatie en beleving: bemiddeling

receptie++

= er verandert wel iets aan het artistiek product: het publiek voegt een extra laag toe, in regie van de kunstenaar / kunstenaarorganisatie

bijvoorbeeld: het publiek zingt mee tijdens een concert of het publiek wordt betrokken tijdens de voorstelling

1b aanbod gericht op het ontwikkelen van creërende competenties

= (be)oefenen, doen, uitproberen, praktijk

= niet noodzakelijk met als doel iets te creëren: ontdekken, ontwikkelen, beleven

= dikwijls wel met een resultaat dat wordt voorgesteld (bijvoorbeeld toonmoment)

2. PARTICIPEREN AAN DE PRODUCTIE VAN EEN KUNSTWERK

HET AANBOD WORDT SAMEN BEPAALD

Hierbinnen onderscheiden we verschillende vormen van betrokkenheid [cf. Literat (2012)].

2a uitvoerend

= kunstenaar bedenkt en publiek voert uit

TOKENISTIC = puur uitvoeren van een onderdeel van een kunstwerk, zonder kennis van doel of geheel

voorbeeld: kunstenaar geeft opdracht om schaap te tekenen dat naar links kijkt, zonder uitleg

↓

ENGAGED = transparant, maar volledig in regie van de kunstenaar

voorbeeld: Johnny Cash video: tekeningen maken, maar je weet met welk doel, wat de output is

↓

CREATIVE = meer open opdracht, maar de kunstenaar behoudt de regie

voorbeeld: filmscript "Cadavre Exquis" van Tim Burton geschreven via crowdsourcing op Twitter

2b structureel

= cocreatie, gelijkwaardig samenwerken

CO-DESIGNED = kunstwerk komt er in dialoog tussen publiek en kunstenaar als gelijkwaardige partners

↓

CO-AUTHORED = idem, waarbij alle partners worden erkend als auteurs

3. CULTURELE DEMOCRATIE

HET 'AANBOD' WORDT (EV. MET ONDERSTEUNING) AUTONOOM DOOR HET PUBLIEK GEMAAKT

Hier wordt letterlijk en figuurlijk ruimte gemaakt binnen het veld voor niet binnen de canon (h)erkende kunstpraktijken, zoals underground kunstvormen, niet-westerse kunstpraktijken, kunst gemaakt door mensen met een beperking ...

3a beleidsmatig ruimte maken

= stimuleren van reflectie over wat wel en niet gehonoreerd wordt binnen het kunstenlandschap

3b in de praktijk faciliteren

= bieden van werkplekken, toonplekken, financiële ondersteuning, coaching, infrastructuur openstellen, uitwisseling mogelijk maken, borging ...

4. BELEIDSPARTICIPATIE

HET AANBOD WORDT VIA BELEID DOOR HET PUBLIEK BEÏNVLOED

4a participatie aan kunstenbeleid

= algemeen

bijvoorbeeld: het publiek als opdrachtgever in de publieke ruimte, iedereen kan zetelen

4b participatie aan organisatiebeleid

= concreet en specifiek in een bepaalde organisatie

bijvoorbeeld: raad van bestuur, selectiecomité, tentoonstelling maken / voorstelling programmeren

IV. REFLECTIE VANUIT HET PARTICIPATIEKADER OP DE HUIDIGE BELEIDSINSTRUMENTEN

De functie participatie in het vernieuwde Kunstendecreet wordt in verschillende documenten toegelicht. Hieronder reflecteren we op deze formuleringen vanuit het in het vorige hoofdstuk voorgestelde participatiekader: wat is de verhouding tussen de kunstorganisatie en hun bereikt en niet bereikt publiek, welke participatievorm heeft men voor ogen?

1. decreet

4° participatie: het ontwikkelen en toepassen van visie, concepten en processen die bijdragen tot de participatie, zowel als actieve deelname aan kunst als het confronteren met kunst, met aandacht voor maatschappelijke en culturele diversiteit.

Criteria voor de functie participatie:

- a) kwaliteit van de participatieve concepten en methodieken*
- b) kwaliteit van de procesbegeleiding*
- c) betrokkenheid van de deelnemers*

De formulering zoals opgenomen binnen het Kunstendecreet is eerder vaag en breed te noemen. Het is niet duidelijk wat er precies wordt bedoeld met 'actieve deelname aan kunst', of met 'confronteren met kunst'. Er zou gesteld kunnen worden dat minstens participatievormen 1a, 1b, 2a, 2b, 3b en in sommige gevallen ook 3a, 4a en 4b hieronder vallen. 'Aandacht voor maatschappelijke en culturele diversiteit' werkt dan weer

verengend: wil dit zeggen dat we enkel van participatie spreken als het voor een doelgroep is? In de criteria is er geen sprake van het artistieke aspect, wat ervoor zorgt dat deze formulering over participatie in andere velden dan het kunstenveld zou kunnen gaan. Het lijkt niet over de verhouding tussen kunst en publiek te handelen. Doordat er van procesbegeleiding sprake is, wordt participatie beperkt tot praktijken waar een proces aan te pas komt. Op enkele uitzonderingen na vervalt hier het geheel van 1a en ook 3a en 4a, gedeeltelijk ook 4b.

2. online beoordelingscriteria (www.kunstenerfgoed.be)

herhaling drie criteria +

Belangrijke randvoorwaarde voor een kwalitatief participatief concept is de begeleiding door een of meerdere professionele kunstenaars. Dit kan eventueel samen met educatieve, culturele of sociale werkers. De actieve participatie van de doelgroep of deelnemers staat centraal. Zij zijn (mogelijk) betrokken bij de uitwerking of realisatie en evaluatie van projecten of activiteiten. De kwaliteit van dit participatieproces kan afgetoetst worden aan bijvoorbeeld het vernieuwende karakter ervan of de meerwaarde voor het veld.

Bij deze formulering is wel sprake van het artistieke aspect, in de vorm van begeleiding door professionele kunstenaars. De verhouding tussen het artistieke en het participatieve, of tussen kunst en publiek, wordt echter

niet uitgewerkt. Tegelijk wordt explicieter het accent op de actieve betrokkenheid van de deelnemers gelegd, 'confronteren met kunst' komt hier niet meer voor. Daarmee ligt 1a receptie eruit, en sommige instrumenten en activiteiten binnen 1a receptie+. 4b wordt ook moeilijker: hier is wel sprake van actieve deelname, maar de begeleiding gebeurt niet noodzakelijk door kunstenaars - de link met het artistieke wordt binnen deze participatievorm op een andere manier gemaakt (bijvoorbeeld een programma opmaken, in de raad van bestuur zetelen ...); ook 3a en 4a komen zowat helemaal te vervallen.

Nieuwe elementen zijn 'het vernieuwende karakter' en 'de meerwaarde voor het veld'. Wat wordt hiermee precies bedoeld? Tot welke norm moeten we ons hier verhouden? Bovendien geven inlassingen als 'mogelijk' en 'bijvoorbeeld' ruimte voor uiteenlopende interpretaties.

3. memorie van toelichting (p. 21)

Deze functie [= de functie participatie] vertrekt van de expliciete zorg voor het toegankelijk maken en het actief betrekken van diverse publieken (het 'deelhebben'). Daarbij gaat aandacht naar meer kwaliteit en grotere intensiteit van het deelnemen en het aanspreken van nieuwe doelgroepen. De participant wordt hier sterk geëngageerd bij het uitvoeren van het proces. De betrokkenheid van de doelgroep en de procesmatige benadering zijn even belangrijk als het artistieke resultaat. De participatieve methodes die hiervoor nodig zijn kunnen van sociaal-artistieke of kunst-educatieve aard zijn, maar deze functie beperkt zich hier niet toe. De functie 'participatie' neemt het publiek als uitgangspunt. Dit onderscheidt 'participatie' van de publiekswerkingstaak bij de functie 'presentatie', waar het artistieke resultaat als uitgangspunt wordt genomen.

+ op p. 25 een tekst die vergelijkbaar is met de online beoordelingscriteria

Deze formulering hinkt op veel benen. De eerste twee zinnen kunnen het volledige participatiekader omvatten, weliswaar met een focus op diverse publieken en nieuwe doelgroepen. De derde zin beperkt participatie tot praktijken waar een proces aan te pas komt, op enkele uitzonderingen na vervalt hier dus het geheel van 1a en ook 3a en 4a, gedeeltelijk ook 4b. In de vierde zin is sprake van een artistiek resultaat, en dat lijkt te wijzen op participatievorm 2 (eventueel ook 3b en bepaalde activiteiten binnen 4b), maar bijvoorbeeld 1b en dus de kunsteducatieve sector waar de nadruk ligt op het ontwikkelen van creërende competenties in plaats van op een artistiek resultaat (tenzij de ontwikkeling van die competenties als een artistiek resultaat wordt gezien), valt hiermee uit de boot. Tegelijk is het wel de eerste verwijzing naar een evenwicht tussen het artistieke en het participatieve, hoewel dat in de voorlaatste zin weer wordt ontkracht door het publiek als uitgangspunt te nemen. Vervolgens is hier voor het eerst sprake van een onderscheid tussen publiekswerking en participatie. De formulering leidt evenwel tot verwarring: is een artistiek resultaat het eindpunt van een participatief proces en dus (mee) gecreëerd door deelnemers, of is het gemaakt door professionele kunstenaars en het startpunt voor publiekswerking?

4. visienota Sven Gatz (p. 24)

In het nieuwe Kunstendecreet is participatie één van de vijf functies. Het Kunstendecreet definieert deze functie als "het ontwikkelen en toepassen van visie, concepten en processen die bijdragen tot de participatie, zowel als actieve deelname aan kunst als het confronteren met kunst, met aandacht voor maatschappelijke en culturele diversiteit". Het nieuwe decreet plaatst kunstparticipatie in de ruimere context van een participatieve en inclusieve samenleving. Anderzijds bakent het ook duidelijk grenzen af wat binnen het Kunstendecreet gesubsidieerd kan worden onder de functie

participatie: het betreft participatie aan de kunsten met deelname van professionele kunstenaars of kunstorganisaties.

De Vlaamse overheid ondersteunt de participatie aan de kunsten ook via de participatieve werking van diverse kunsten- en erfgoedorganisaties en in andere beleidsdomeinen zoals onderwijs, welzijn en werkgelegenheid. Ook in organisaties in het brede cultuurdomein (jeugd, media, sociaalcultureel werk) komt participatie aan bod. Hier wordt kunst niet noodzakelijk beschouwd als een doel, maar kan ze ook als een middel worden ingezet om andere doeleinden te bereiken.

De snel veranderende maatschappij dwingt er ons toe de invulling van participatie constant te herzien. Zo zullen de veranderende dimensies in de kansarmoede het concept van sociaal-artistiek werk beïnvloeden of zullen educatieve werkvormen aangepast moeten worden aan de demografische veranderingen in onze samenleving.

De kunsten ontwikkelen zich ook steeds nadrukkelijker in relatie tot de urbane context: termen en begrippen zoals bijvoorbeeld publieksparticipatie, culturele diversiteit, educatie, sociaalartistieke projecten, ecologisch bewustzijn, stedelijk engagement, maatschappelijke betrokkenheid, kunst in de openbare ruimte, wijkwerking maken inmiddels integraal deel uit van de woordenschat waarmee de kunsten over zichzelf en hun werking nadenken.

Hier wordt het onderscheid gemaakt tussen participatie en participatie aan de kunsten: professionele kunstenaars of kunstorganisaties moeten eraan deelnemen. De 'ruimere context van een participatieve en inclusieve samenleving' verwijst naar aandacht voor het brede publiek, inclusief, maar niet uitsluitend, verder van het aanbod verwijderde groepen. Deze formulering sluit op zich geen participatievormen uit.

5. KIOSK

- *Licht uw participatief concept en doel toe. Via welke methodiek wilt u dit realiseren? (max. 4000 tekens)*
- *Hoe vult u de procesbegeleiding in (inclusief gedetailleerd stappenplan waarin u het artistieke en het participatieve luik met elkaar verbindt)? Hoe selecteert u en werkt u samen met de begeleidende (professionele) kunstenaars en/of kunstorganisaties? (max. 4000 tekens)*
- *Op welke wijze betreft u de deelnemers bij het proces? Hoe concretiseert u de omkadering en de nazorg van de deelnemers? (max. 4000 tekens)*

In de tweede vraag wordt op het proces ingezoomd, wat zoals eerder aangehaald participatie beperkt tot praktijken waar een proces aan te pas komt; op enkele uitzonderingen na vervalt hier het geheel van 1a en ook 3a en 4a, gedeeltelijk ook 4b. In KIOSK is er wel sprake van het artistieke aspect, maar enkel in functie van de procesbegeleiding. De verhouding tussen het artistieke en het participatieve, of tussen kunst en publiek, wordt niet uitgewerkt.

Een nieuw element hier is de verwijzing naar omkadering en nazorg, evenwel zonder hier meer toelichting bij te geven. We kunnen ons ook afvragen of deze formulering een specifieke participatievorm (meer bepaald 2), met specifieke doelgroepen (meer bepaald kwetsbaar), impliceert.

Wat we hier niet terugvinden, is een verwijzing naar diversiteit; daarnaar wordt elders in KIOSK, los van de functies, gevraagd.

6. leeswijzer bij de vragen in KIOSK

(wordt pas zichtbaar op het moment dat organisaties hun dossier invullen in KIOSK, en dan nog enkel wanneer ze doorklikken op het vraagteken)

- *Hoe omschrijft u uw participatieve concept? Wordt er ingespeeld op nieuwe tendensen? Beschrijf de methode waarmee u uw concept concreet uitwerkt.*
- *Welke participatieve methodiek past u toe om een gelijkwaardige co-creatie te waarborgen met de deelnemers en de begeleidende kunstenaar(s)? Omschrijf de manier waarop u co-creatie aldus realiseert, dat zowel de deelnemer als de begeleidend kunstenaar hun inbreng als een gelijkwaardig element van de artistieke creatie zien.*
- *Indien van toepassing: geef hier ook aan hoe u deelnemers betreft uit sociaal-economisch en of sociaal-cultureel kwetsbare posities*

Deze leeswijzer is enkel van toepassing op participatievorm 2, en zelfs enkel op 2b ('gelijkwaardige cocreatie' + 'artistieke creatie'): op het moment dat een organisatie de functie participatie begint in te vullen, ontstaat op die manier voor organisaties met een andere participatieve praktijk een groot probleem (op voorwaarde dat ze deze toelichting hebben gezien). Bovendien wordt geïmpliceerd dat 'nieuwe tendensen' een aandachtspunt (of pluspunt?) zijn (wat we verder enkel terugvinden bij de online beoordelingscriteria), net zoals 'deelnemers uit sociaaleconomisch en/of sociaal kwetsbare posities', wat wel een heel specifieke invulling van het publiek is. Deze formulering is slechts geschikt voor een klein segment van de participatieve praktijk in Vlaanderen.

conclusie

Er zijn veel en in sommige gevallen grote verschillen tussen de formuleringen in de diverse beleidsinstrumenten, wat alleen maar tot verwarring kan leiden.

Wat participatievormen betreft, moeten we vaststellen dat bij bepaalde teksten bijna elke participatieve praktijk past, en bij andere slechts één, en eigenlijk daarvan ook maar een deel.

De relatie tot het artistieke wordt te weinig uitgewerkt; participatie gaat over het publiek, en we lezen ook wel over kunsten, kunstenaars, kunstorganisaties en artistieke resultaten, maar de verhouding tussen kunstorganisatie en publiek wordt verder niet gekarakteriseerd of toegelicht. Zeker gecombineerd met de vele verwijzingen naar diversiteit en doelgroepen, lijkt de functie participatie vooral te dienen voor organisaties, praktijken en activiteiten die publiek op een of andere manier betrekken bij de kunsten. Organisaties, praktijken en activiteiten die vanuit een artistiek uitgangspunt met publiek werken, vallen hierbij uit de boot. Daardoor wordt slechts een deel van de participatieve praktijk aangesproken.

Daarnaast worden soms wel en soms niet (mogelijk) extra voorwaarden opgelegd, zoals vernieuwing, meerwaarde voor het veld en diversiteit. De link tussen participatie en diversiteit is wel heel ambivalent in de beleidsinstrumenten: deze wordt soms expliciet, soms impliciet, en soms helemaal niet gemaakt.

V. VASTSTELLINGEN OP BASIS VAN DE AANVRAAGDOSSIERS

In het kader van dit onderzoek hebben we de 76 dossiers gelezen waarin de functie participatie werd aangevinkt: 21 dossiers die indienden op participatie alleen en 55 dossiers die indienden op meerdere functies, waaronder participatie. Wat we hierbij altijd in het achterhoofd moeten houden, is dat niet alleen organisaties die enkel indienden op de functie participatie ook participatie als kernwerking hebben: er zijn ook participatieorganisaties die naast de functie participatie één of meerdere van de andere functies hebben aangekruist.

De informatie uit deze lezing hebben we voor een aantal doeleinden gebruikt: voor het verfijnen van het participatiekader (cf. hoofdstuk III), voor het inschatten van wat de kwaliteit van een participatieve praktijk bepaalt volgens de organisaties (cf. hoofdstuk VIII), maar vooral voor het beantwoorden van de vraag: hoe heeft de functie participatie gewerkt in de ingediende dossiers?

1. vormen van participatie

Het participatiekader wordt bevestigd in de dossiers: alle vormen van participatie die worden beschreven, corresponderen met vormen in het kader. De meeste indieners hanteren meerdere vormen van participatie, zowel in de dossiers met enkel de functie participatie als in die met meerdere functies: slechts 10 op 76 dossiers omschrijft enkel één vorm (7 bij dossiers met enkel participatie, 3 bij dossiers met meerdere functies). Het zwaartepunt ligt bij 1a receptie, gevolgd door 1b, 1a receptie+, 2a/b, en 3b. 1a receptie++, 3a en 4 worden minder beschreven (wat niet wil zeggen dat ze even weinig worden georganiseerd). De kunstensector in

Vlaanderen kent met andere woorden een rijke participatiepraktijk. Wat precies de onderlinge verhoudingen zijn tussen de verschillende vormen, valt echter moeilijk te zeggen: we kunnen turven in hoeveel dossiers we beschrijvingen terugvinden van praktijken die corresponderen met een bepaalde participatievorm, maar welk gewicht een bepaalde praktijk of vorm binnen een organisatie heeft, is dikwijls heel wat moeilijker in te schatten. De volgende cijfers zijn dan ook hoogstens indicatief voor het belang van de verschillende vormen binnen de Vlaamse kunstenpraktijk:

- 1a receptie: 4 dossiers enkel participatie + 44 dossiers meerdere functies = in 63% van de dossiers
- 1a receptie+: 9 + 27 = in 47% van de dossiers
- 1a receptie++: 0 + 7 = in 9% van de dossiers
- 1b: 10 + 37 = in 62% van de dossiers
- 2a: 6 + 22 = in 37% van de dossiers
- 2b: 8 + 20 = in 37% van de dossiers
- 3a: 1 + 2 = in 4% van de dossiers
- 3b: 6 + 17 = in 30% van de dossiers
- 4a: 1 + 0 = in 1% van de dossiers
- 4b: 2 + 12 = in 18% van de dossiers

Hierbij aansluitend kunnen we nog de volgende vaststellingen doen:

- Er komt soms een overloop voor van vorm 2 naar vorm 3: organisaties die inzetten op cocreatie, geven soms ook expliciet aan dat de daaruit voortvloeiende artistieke producten een plek zouden moeten krijgen in het reguliere circuit.
- De vormen 1b en 3b hangen vaak samen: organisaties die (jonge) kunstenaars, die omwille van diverse redenen niet gemakkelijk

toegang vinden tot het reguliere circuit, ondersteunen, bieden dikwijls langere trajecten aan, waarbij eerst workshops, masterclasses ... worden georganiseerd (1b), en vervolgens een doorstroming wordt voorzien naar kunstopleidingen en/of podia van het reguliere kunstenveld + speelkansen ... (3).

- Zowel bij de dossiers met enkel de functie participatie als bij die met meerdere functies bestaat er veel onduidelijkheid rond 'gelijkwaardigheid' van deelnemers en kunstenaars: die gelijkwaardigheid wordt heel verschillend ingevuld. In sommige organisaties is er inbreng van de deelnemers in de verschillende fasen van het proces, in andere organisaties is die inbreng beperkt tot enkele fasen in het proces; in sommige organisaties hebben de deelnemers een inbreng in inhoud, vorm en proces, in andere in één of twee van deze velden; in sommige organisaties is de inbreng minimaal, in andere (mee) beslissend.
- Ook het begrip cocreatie wordt op heel veel verschillende manieren ingevuld. Dat heeft als gevolg dat, omdat er woorden zoals gelijkwaardigheid en cocreatie worden gebruikt zonder dat er definities worden gegeven, we soms tussen de lijnen moeten lezen om in te schatten of een participatieve praktijk eerder 2a of 2b is.
- In een aantal dossiers (meerdere functies) is er begripsverwarring rond 'werken vanuit een maatschappelijk/sociaal thema' en 'sociaal-artistiek werken': een voorstelling gemaakt door professionele kunstenaars rond een 'sociaal' thema zoals migratie, wordt voorgesteld als een participatief project, terwijl het een puur artistieke affaire is.
- In dezelfde lijn ligt het meermaals terugkerende idee dat meer diversiteit in het aanbod (zoals een speler met een andere culturele achtergrond op het podium of een verhaal dat aansluit bij de leefwereld van een bepaalde groep mensen), min of meer vanzelf zal zorgen voor meer diversiteit in het publiek.

2. participatie verspreid over de functies

Binnen de functie participatie komen alle vormen van participatie voor, en dat is niet alleen het geval voor de dossiers met enkel de functie participatie (uitgezonderd 1a receptie++, dat we enkel aantreffen bij de dossiers met meerdere functies), maar ook voor de dossiers met meerdere functies (uitgezonderd 4a, dat we enkel aantreffen bij de dossiers met enkel de functie participatie). Dat is vooral veelbetekenend voor de vormen 1a receptie en 1a receptie+, aangezien deze momenteel binnen het Kunstendecreet in de eerste plaats toegewezen lijken te zijn aan de functie presentatie, vraag drie: "Wat zijn uw acties omtrent publiekswerking en -werving? Welke communicatie- en promotiekanalen hanteert u?" (hoewel we ons de vraag kunnen stellen in hoeverre 1a receptie+ thuishoort in een luik waar de focus duidelijk op werving of 1a receptie ligt – hier dringt herformulering zich op). In 13 op 55 dossiers komt 1a receptie en in 16 op 55 dossiers komt 1a receptie+ voor bij de functie participatie. De functie participatie wordt dus duidelijk in veel gevallen geïnterpreteerd als een plek voor alle soorten acties om het publiek aan te spreken.

Maar het omgekeerde is ook waar. Het is niet alleen zo dat diverse vormen van participatie zijn terug te vinden in de functie participatie: diverse vormen van participatie zijn net zo goed terug te vinden in andere functies dan de functie participatie. Dat 1a receptie voorkomt bij de derde vraag onder presentatie (zie boven) en bij de derde vraag onder productie ("Verduidelijk de visie met betrekking tot publieksbereik, spreiding en distributie?"), hoeft niet te verwonderen, net zomin als dat we 1a receptie+ terugvinden bij de derde vraag onder presentatie (zie boven). Maar we vinden 1a ook elders in de dossiers terug, net zoals andere participatievormen. Het is meer bepaald in 47 op 55 of in 85% van de dossiers (meerdere functies) dat we participatie elders terugvinden: in andere functies, bij de inleidende onderdelen, bij de vragen over diversiteit (diversiteit aanbod; diversiteit publiek). Als we daar 1a uitfilteren, dan

blijkt participatie nog steeds in 23 op 55 of in 42% van de dossiers ook in andere functies dan de functie participatie voor te komen.

Dat is een significante vaststelling. Als we dit nader bekijken, dan vinden we dat participatievorm 2a/2b vaak voorkomt bij productie (samen voorstellingen maken); en 3b, soms gecombineerd met 1b, bij ontwikkeling (ondersteuning van jonge kunstenaars buiten de canon):

- Binnen de functie ontwikkeling: 2x 1a receptie , 2x 1b, 1x 2a, 1x 2b en 5x 3b
- Binnen de functie productie: 15x 1a receptie, 4x 1a receptie+, 3x 2a, 5x 2b en 1x 3b
- Binnen de functie presentatie: 25x 1a receptie, 16x 1a receptie+, 2x 1b, 1x 2b, 1x 3b en 3x 4b

Participatie spreidt zich met andere woorden over de dossiers uit. Dat kan wijzen op verschillende interpretaties van welke vormen van participatie onder welke functie (of ander onderdeel van de aanvraag) moeten worden toegelicht; op het gegeven dat de participatieve praktijk niet op zich staat, maar onlosmakelijk is verbonden met een andere functie en dus noodzakelijkerwijs ook daar wordt beschreven; en/of op het gegeven dat de structuur van KIOSK het moeilijk maakt om een samenhangend verhaal te vertellen. We hebben ter verduidelijking een aantal dossiers aan het onderzoek toegevoegd van organisaties die indienden op (onder meer) presentatie, maar niet op participatie. Met deze lezing wilden we te weten komen welke vormen van participatie zoal voorkomen in dossiers waarin de functie participatie niet werd geselecteerd en of de verwarring rond de aangewezen plaats voor participatie ook hier terug te vinden is.

- Vooral participatievormen 1a receptie en 1a receptie+, maar ook 1b, 2a, 2b en 3b zijn terug te vinden. De nadruk ligt evenwel op 1a, de omvang van de andere vormen is eerder beperkt, wat het niet selecteren van de functie participatie verklaart.
- We vinden deze vormen terug op de voorziene plaats (presentatie, vraag drie), maar bijvoorbeeld ook bij productie, ontwikkeling, reflectie en soms bij vraag 2.2.1.9 maatschappelijke en culturele

diversiteit. Dat wijst erop dat, net zoals bij de dossiers waarin de functie participatie wel werd geselecteerd, participatie met verschillende andere functies en onderdelen in het dossier in verband wordt gebracht.

- In de adviezen gaat er tussen haakjes bijna geen aandacht naar diverse participatievormen, enkel naar 1a receptie, dus naar publieksbereik. Dat wijst erop dat voor deze commissies zowat alle vormen van participatie, vanaf 1a receptie+, bij de functie participatie thuishoren (of niet belangrijk worden bevonden).

Ten slotte willen we in dit verband nog één vaststelling meegeven: in de dossiers, zowel in de dossiers met enkel de functie participatie als in die met meerdere functies, verdwijnt 1a receptie+ dikwijls (maar niet altijd) naar de achtergrond. Bij presentatie, vraag drie, wordt de nadruk sterk gelegd op werving, en in de functie participatie ligt de focus evenmin op bemiddeling. Er wordt dan in één zinnetje vermeld welke bemiddelingsinstrumenten worden aangeboden, maar verdere informatie ontbreekt. Bij de dossiers met presentatie maar geen participatie zien we een vergelijkbaar mechanisme: 1a receptie+ wordt wel besproken, maar niet erg uitgebreid, en bijna altijd in combinatie met 1a receptie: 1a als een soort geheel. De focus ligt daarbij vaak meer op het bereiken van (nieuw) publiek, dus op receptie. En dat is, zoals hierboven reeds werd aangehaald, ook het geval voor de beoordelingscommissies. Op die manier dreigt het hele participatieveld van 1a receptie+ tussen de plooiën te vallen.

3. concrete invullingen van participatie

Uit de lezing van de dossiers blijkt niet alleen dat de participatieve kunstpraktijk in Vlaanderen divers is en dat er grote onduidelijkheid bestaat over welke participatievorm waar hoort (wat deels ook te lezen is als: participatie valt niet los te zien van de andere functies), maar ook dat het onduidelijk is wat een goede praktijk definieert, ofwel welke

elementen van de praktijk moeten worden toegelicht in het dossier, en als noodzakelijke voorwaarden worden gezien voor een positieve beoordeling. De beleidsinstrumenten geven hiervoor inderdaad te weinig handvaten. Daar komt bij dat er, binnen de kunsten maar ook daarbuiten, een grote begripsverwarring bestaat met betrekking tot de participatieve terminologie. Dat heeft als gevolg dat niet alle dossierschrijvers erin slagen om (de kwaliteit van) de participatieve praktijk binnen hun organisatie duidelijk toe te lichten. Een ander gegeven is dat het stramien dat werd opgesteld binnen KIOSK, niet voor alle participatievormen geschikt is om hierbinnen een coherent verhaal te schrijven (cf. hoofdstuk IV). Bovendien lijkt een aantal zaken aan participatie te worden gekoppeld, die niet noodzakelijk zijn voor een goede participatieve praktijk, en die dus uitsluitend werken voor bepaalde organisaties. Hieronder bundelen we desondanks een aantal elementen die een beeld geven van drie belangrijke aspecten binnen participatie.

verhouding participatieve – artistieke

Een eerste algemene vaststelling is dat alle dossiers vertrekken vanuit het artistieke, en dat het participatieve dus inderdaad verankerd zit in de kunsten, zoals verwacht mag worden binnen het Kunstendecreet. De verhouding tussen het participatieve en het artistieke vormt daarbij een specifiek aandachtspunt binnen participatievorm 2, aangezien er daar naar een evenwicht tussen beide wordt gezocht, terwijl 1 en 3 uitgesproken zijn gelinkt aan het artistieke en 4 meer aan het beleidsmatige in de kunsten.

Binnen dossiers met enkel de functie participatie, en dossiers met meerdere functies maar waar participatie de kernwerking is, worden voor de participatieve processen binnen vorm 2 niet alleen puur artistieke doelen, maar ook doelen rond persoonlijke ontwikkeling (leerdoelen, sociale context) of rond samenlevingsopbouw vooropgesteld. Voor het artistieke product worden zowel artistieke criteria genoemd, als criteria met betrekking tot het welbevinden van de participanten (ze moeten er

‘trots op zijn’; ‘hun bijdrage moet hen versterken’). In die context is aan een zo groot mogelijk publiek tonen en een ruimere verspreiding van het eindproduct binnen het kunstenveld voor veel organisaties belangrijk (hoewel dat ook afhankelijk is van de draagkracht van de doelgroep), net als het als kunst erkennen van participatief tot stand gekomen artistieke producten.

Binnen dossiers met meerdere functies stellen we soms vast dat het participatieve ver van de kernwerking staat. Bij duidelijk niet participatief (in de zin van vorm 2) gerichte organisaties zien we soms participatievorm 2 binnen een aantal afgelijnde projecten of aspecten van de werking. Heel vaak worden die participatieprojecten dan ook grotendeels uitbesteed aan andere organisaties ‘die gespecialiseerd zijn in participatie’. Of het gaat om een project dat door een kunstenaar werd aangebracht binnen de ontwikkeling van zijn of haar oeuvre.

Bij beide soorten dossiers zien we dat er grosso modo twee strategieën worden beschreven voor het halen van de artistieke kwaliteitscriteria met betrekking tot participatievorm 2. Sommige organisaties stellen een kunstenaar aan die de regie in handen houdt, andere organisaties stellen een kunstenaar aan die het creatieve potentieel van de participanten maximaal kan inzetten. Het onderscheid wordt echter niet altijd even duidelijk gemaakt. Zoals eerder gesteld bestaat over de typische begrippen verbonden met participatievorm 2 ook veel verwarring: gelijkwaardigheid en cocreatie worden heel verschillend ingevuld. In sommige organisaties worden deze termen gebruikt vanaf het moment dat een deelnemer een inbreng heeft, hoe miniem ook, in andere organisaties worden deze termen gereserveerd voor participatie waar er sprake is van echte gelijkwaardigheid op een of meerdere gebieden op vlak van inhoud, vorm en proces.

participatieve methodiek

De beschrijvingen van de methodiek variëren van sterk uitgewerkt tot heel beknopt en vaag. Vooral bij de organisaties voor wie participatie duidelijk verder van de kernwerking staat, valt op dat er over het algemeen weinig wordt gezegd over methode en kwaliteitsbewaking, over criteria, wanneer een project wel of niet geslaagd is (en voor wie). In die gevallen is het ook dikwijls zo dat de participatieve projecten worden uitbesteed aan andere organisaties 'die gespecialiseerd zijn in participatie'. De methodiek van de betrokken externe partners wordt dan overgenomen (en verder niet toegelicht). Of het gaat om een kunstenaarsproject.

De methodiek wordt in sommige gevallen beschreven als een stevig basisstramien dat zich kan aanpassen aan de noden van en binnen de diverse projecten, in andere gevallen is sprake van 'geen vaste methodiek, maar aangepast aan ieder project' (waarbij een vaste methodiek als iets minder geschikt wordt gezien). Ook hier lijkt het erop dat er begripsverwarring bestaat, en dat deze twee situaties op zich niet zo ver van elkaar af staan. Er heerst duidelijk verwarring over (de onderlinge verhouding tussen) methodieken, stappenplannen, werkvormen enzovoort. De structuur van KIOSK, waar bij de drie vragen aspecten van methodiek aan bod komen, draagt niet bij tot helderheid.

In de meeste gevallen is er oog voor zowel artistieke als sociale aspecten: voor beide wordt begeleiding voorzien. In een aantal gevallen worden deze competenties gecombineerd in één persoon ('begeleid door een kunstenaar met sociale vaardigheden'), in veel andere gevallen wordt geopteerd voor een duobaan: het artistieke proces wordt begeleid door de kunstenaar en het sociale proces door een 'sociale begeleider'. In dossiers met enkel de functie participatie en de dossiers met meerdere functies

maar een duidelijk participatieve kernwerking, is er meer sprake van dat de sociale begeleiding vanuit de organisatie wordt voorzien, in dossiers met meerdere functies is er vaker sprake van dat die specifieke begeleiding door partners wordt voorzien.

Vooral (maar niet uitsluitend) in de dossiers met enkel participatie en de dossiers met meerdere functies maar een duidelijk participatieve kernwerking, lezen we dat het vertrekken van de uiteenlopende achtergronden en mogelijkheden van de participanten belangrijk is, dat het belangrijk is om in lange trajecten te werken (1b en 2), dat evaluatie altijd deel uitmaakt van de begeleiding (maar de invulling is niet altijd even duidelijk) en dat er een groeiende aandacht is voor nazorg.

deelnemers

We zien zowel het werken met gekende publieksgroepen, als met specifieke doelgroepen als het streven naar het mixen van diverse groepen (inclusie). Diversiteit is bijna altijd een aandachtspunt, zowel binnen het geheel van het kunstenlandschap (deze groep komt te weinig aan bod en dus focussen we op hen of deze groep heeft iets interessants te vertellen en dat kan ons artistiek iets bijbrengen) als binnen de deelnemersgroep (inclusie). Diversiteit wordt daarbij op veel verschillende manieren ingevuld, zeker niet alleen in etnisch-culturele termen.

De deelnemers worden op verschillende manieren aangesproken. Voor het werven van specifieke doelgroepen gaan de meeste organisaties 'vindplaatsgericht' te werk, via eigen contacten en acties, of via organisaties met banden met de doelgroep, meestal binnen de welzijns- of sociaal-culturele sector. Wanneer een (jong) breder / meer gemixt publiek wordt beoogd, wordt dikwijls met het onderwijs samengewerkt.

VI. VASTSTELLINGEN OP BASIS VAN DE ONLINEBEVRAGING

De analyse van de aanvraagdossiers hebben we aangevuld met een bevraging van het veld. Via een onlinebevraging van alle organisaties die indienden op de functie participatie (30 respondenten: 13 enkel participatie, 17 meerdere functies) hebben we dieper gepeild naar hoe er in de kunstensector naar participatie wordt gekeken:

- In welke vormen van participatie herkennen de organisaties zich? (> verdere verfijning van het participatiekader)
- Welke doelstellingen streven de organisaties na met participatie? (> meer inzicht in participatievorm en visie)
- Hoe verhoudt participatie zich tot de kern van hun werking?
- Konden de organisaties hun verhaal kwijt in het stramien van het nieuwe Kunstendecreet en KIOSK?
- Wat was hun motivatie om de functie participatie aan te kruisen?

1. vormen van participatie

Het participatiekader werd ook in de enquêtes bevestigd.

2. doelstellingen met participatie

De vraag omtrent doelstellingen werd beantwoord door 28 respondenten, 12 organisaties enkel participatie, 16 organisaties meerdere functies. Er werd hen gevraagd om een aantal stellingen te markeren als volledig van toepassing, gedeeltelijk van toepassing, of niet van toepassing, met binnen

iedere categorie ook nog eens een ranking op volgorde van belangrijkheid. Hieronder clusteren we de resultaten.

Kunst toegankelijk maken wordt door 79% van de organisaties volledig van toepassing genoemd, en door geen enkele organisatie niet van toepassing. 100% van de organisaties met enkel participatie noemt het volledig van toepassing, tegenover 63% van de organisaties met meerdere functies. Opvallend is wel dat de stelling zeker niet als prioritair wordt gesorteerd.

De zusterstelling – *Kunst toegankelijk maken voor specifieke groepen* – wordt door 50% van de organisaties volledig van toepassing, en door 50% gedeeltelijk van toepassing genoemd. 67% van de organisaties met enkel participatie noemt het volledig van toepassing, tegenover 38% van de organisaties met meerdere functies. In verhouding komt deze stelling wel hoog in de prioriteitenlijst voor, dat wil zeggen dat de organisaties die deze stelling bij volledig van toepassing hebben gezet, de stelling ook hoog hebben gesorteerd.

Draagvlak voor kunsten creëren wordt door 57% van de organisaties volledig van toepassing genoemd (50% enkel participatie - 63% meerdere functies) en door geen enkele organisatie niet van toepassing. Van de organisaties met enkel participatie die de stelling volledig van toepassing vinden, plaatst twee derde deze in haar top twee.

Het ontwikkelen van artistieke competenties van de participanten wordt door 71% van de organisaties volledig van toepassing genoemd (75% enkel participatie - 69% meerdere functies) en door geen enkele organisatie niet van toepassing. Vooral bij de

organisaties met enkel participatie scoort deze stelling ook hoog in de prioriteitenlijst.

Het ontwikkelen van niet-artistieke competenties van de participanten wordt door 32% van de organisaties volledig van toepassing genoemd (42% enkel participatie - 25% meerdere functies), en door 46% gedeeltelijk van toepassing (42% - 50%). Organisaties met enkel participatie kunnen zich dus meer in deze stelling terugvinden dan organisaties met meerdere functies, maar van de organisaties met meerdere functies die de stelling volledig van toepassing noemen, zet 50% deze stelling wel in haar top drie.

Kunst maken met participanten wordt door 64% van de organisaties volledig van toepassing genoemd (67% enkel participatie - 63% meerdere functies), en door 29% gedeeltelijk van toepassing (17% - 38%). 60% van de organisaties (in beide categorieën) voor wie deze stelling volledig van toepassing is, plaatst deze in haar top twee.

De score van *Het maken van een kunstwerk* staat hier niet ver vanaf: 61% van de organisaties vindt deze stelling volledig van toepassing (58% enkel participatie - 63% meerdere functies), en 32% gedeeltelijk van toepassing (25% - 38%). Deze stelling staat wel lager gesorteerd in de prioriteitenlijst.

Voor beide stellingen zijn er telkens twee organisaties (enkel participatie) die deze niet van toepassing vinden. Dat wil niet zeggen dat de andere respondenten zich (uitsluitend) met participatievorm 2 bezig houden, ook 1b en 3b worden bijvoorbeeld soms op deze manier gekarakteriseerd, en hoewel 2 in veel organisaties op zich staat als participatieve praktijk, zien we deze vorm ook dikwijls terugkomen als een project tussen andere praktijken, of als een fase in een groter traject. Deze gediversifieerde lezing wordt bevestigd door de resultaten van de vraag naar de participatievormen.

Kunst maken met mensen uit specifieke groepen wordt door 50% van de organisaties volledig van toepassing genoemd (50% enkel participatie - 50% meerdere functies), en door 39% gedeeltelijk van

toepassing (33% - 44%). Van de organisaties met meerdere functies die de stelling volledig van toepassing noemen, zet 88% deze stelling in haar top drie, bij de organisaties met enkel participatie scoort de stelling gemiddeld lager op de prioriteitenlijst. Hier zijn er drie organisaties die deze stelling niet van toepassing vinden (er is er één uit de categorie met meerdere functies bij gekomen).

Aansluitend vindt 57% van de organisaties *Extra aanbod in het kunstenaarslandschap realiseren* volledig van toepassing (58% enkel participatie - 56% meerdere functies), en 25% gedeeltelijk van toepassing (33% - 19%).

Diversiteit (ondervertegenwoordigde groepen) in de organisatie brengen wordt door 54% van de organisaties volledig van toepassing genoemd (50% enkel participatie - 56% meerdere functies), en door 39% gedeeltelijk van toepassing (42% - 38%). Vooral bij de organisaties met meerdere functies scoort deze stelling ook hoog op de prioriteitenlijst.

Interessant is de vergelijking met de uitkomst bij de stelling *Participanten betrekken bij het beleid van de kunstorganisatie*: 11% van de organisaties vindt dit volledig van toepassing (17% enkel participatie - 6% meerdere functies), 54% vindt dit niet van toepassing (50% - 56%). Het is ook zeker niet prioritair. Als we deze resultaten vergelijken met die van de vraag naar participatievormen, dan zien we dat organisaties dit weliswaar minder als een belangrijke doelstelling zien van participatie, maar het wel als een participatievorm hanteren: bij 41% van de organisaties hebben participanten enige inspraak in de dagelijkse werking (54% enkel participatie - 31% meerdere functies) en bij 31% van de organisaties bepalen participanten in meerdere of mindere mate mee de beleidskeuzes van de organisatie (46% enkel participatie - 19% meerdere functies).

Werken aan (lokale) maatschappelijke veranderingen vindt 46% van de organisaties volledig van toepassing (67% enkel participatie - 31%

meerdere functies), en 50% gedeeltelijk van toepassing (33% - 63%). Slechts één organisatie (meerdere functies) vindt dit niet van toepassing.

Methodiekontwikkeling wordt eveneens door 46% van de organisaties volledig van toepassing genoemd (42% enkel participatie - 50% meerdere functies), en door 36% gedeeltelijk van toepassing (42% - 31%).

CONCLUSIE

Deze resultaten benadrukken nogmaals de diversiteit binnen de participatieve praktijk in Vlaanderen. We kunnen er wel enkele krachtlijnen uit destilleren:

- Er is veel aandacht voor het artistieke aspect binnen participatie: zowel het contact realiseren tussen kunst en publiek, als een draagvlak creëren voor kunst, als artistieke competenties ontwikkelen, als samen kunst maken, als extra aanbod creëren scoren meer dan 50% volledig van toepassing.
- Daarnaast is er veel oog voor niet-artistieke competenties en maatschappelijke ontwikkeling, maar in verhouding vinden minder organisaties dit prioritair.
- De stellingen scoren systematisch hoger voor participanten in het algemeen, maar tegelijk heeft 50% van de organisaties bijzondere aandacht (volledig van toepassing) voor specifieke groepen, en vindt 54% de diversiteitsvraag volledig van toepassing.
- Doelstellingen voor participatie worden voornamelijk geformuleerd met betrekking tot de kunsten en de participanten, minder met betrekking tot de kunstenorganisaties (beleid).

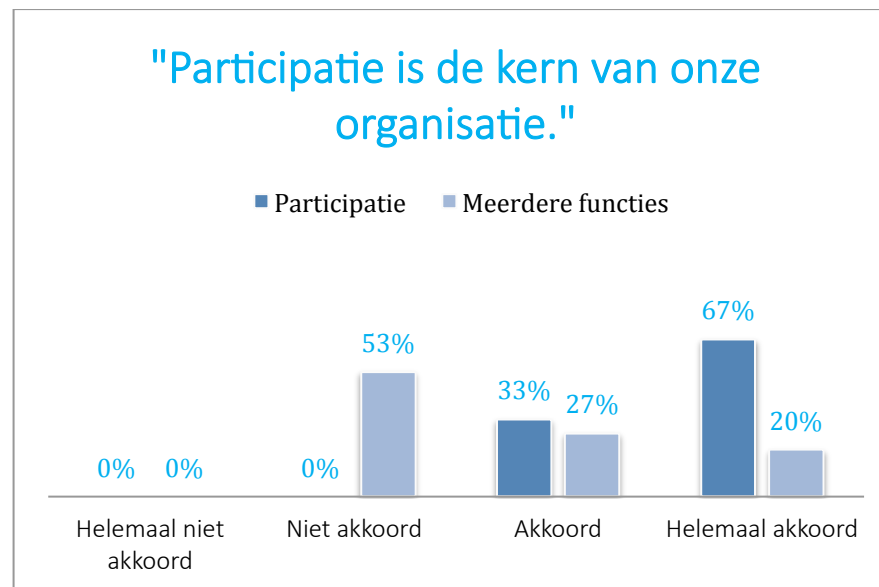
3. verhouding van participatie tot de kern van de werking

Hier rond hebben we vier vragen gesteld.

1. Participatie is de kern van onze organisatie.

In totaal hebben 27 organisaties op deze vraag geantwoord (12 enkel participatie, in de linker kolom / 15 meerdere functies, in de rechter kolom).

helemaal akkoord	niet akkoord	niet akkoord	akkoord	helemaal akkoord
0	0	8	8	11
		(8) 53%	(4) 33%	(4) 27%
		(8) 67%	(3) 20%	

2. De stem van de participanten en de stem van de professionals is in onze organisatie op elk moment gelijkwaardig.

In totaal hebben 27 organisaties op deze vraag geantwoord (12 enkel participatie, in de linker kolom / 15 meerdere functies, in de rechter kolom).

helemaal niet akkoord		niet akkoord		akkoord		helemaal akkoord	
1		11		10		5	
0	(1) 7%	(4) 33%	(7) 47%	(4) 33%	(6) 40%	(4) 33%	(1) 7%

3. We zetten enkel in op participatie als het een meerwaarde voor een specifiek project betekent.

In totaal hebben 26 organisaties op deze vraag geantwoord (12 enkel participatie, in de linker kolom / 14 meerdere functies, in de rechter kolom).

helemaal niet akkoord		niet akkoord		akkoord		helemaal akkoord	
5		12		8		1	
(4) 33%	(1) 7%	(4) 33%	(8) 57%	(3) 25%	(5) 36%	(1) 8%	0

4. Participatie is voor onze organisatie geen aparte functie, maar is verweven met de functie presentatie, productie, reflectie en/of ontwikkeling.

In totaal hebben 27 organisaties op deze vraag geantwoord (12 enkel participatie, in de linker kolom / 15 meerdere functies, in de rechter kolom).

helemaal niet akkoord		niet akkoord		akkoord		helemaal akkoord	
1		4		12		10	
(1) 8%	0	(2) 17%	(2) 13%	(6) 50%	(6) 40%	(3) 25%	(7) 47%

CONCLUSIE

De resultaten uit de eerste vraag bevestigen dat de organisaties die enkel voor de functie participatie opteerden, participatie ook echt als de kern van hun organisatie zien. Ze bevestigen echter ook dat er uitgesproken participatieve organisaties zijn die op meerdere functies indienden. Het ene sluit het andere dus absoluut niet uit, en verwijst wellicht naar de verwevenheid tussen de functies die een aantal organisaties ook benoemen bij de opmerkingen in de open velden van de bevraging (en die we ook lazen in de dossiers en hoorden in de interviews). Sommige organisaties konden hun verhaal mooi kwijt in de functie participatie, andere worstelden ermee, en nog andere opteerden voor het betrekken van andere functies bij hun verhaal, maar met wisselend succes (ze werden ook niet altijd voor de andere functies gehonoreerd, zo blijkt uit een aantal signalen uit het veld, zie ook de bijgedachten in hoofdstuk IX).

Het hoge aantal organisaties dat participatie als een zeer belangrijke factor in de organisatie bestempelt, wordt weerspiegeld in de derde vraag, waar een grote meerderheid laat verstaan dat participatie meer is dan een projectmatige aangelegenheid.

De resultaten uit de vierde vraag tonen de verwevenheid van participatie met het geheel van de werking van een organisatie nogmaals duidelijk aan, wat zoals gezegd mede een verklaring biedt voor het voorkomen van participatievormen op verschillende plaatsen in de dossiers. Het is opvallend dat ook de organisaties die enkel op de functie participatie indienden, in meerderheid antwoordden dat participatie met andere functies is verweven. De vraag moet gesteld worden waarom zij ervoor opteerden om hun werking niet binnen die andere functies toe te lichten (terwijl we tegelijk opvangen dat het niet voor iedereen evident was om een coherent verhaal binnen de functie participatie te vertellen, zie punt 4). We hebben in de enquête ook gevraagd naar de motivatie om de functie participatie aan te kruisen, en daar werd een aantal keer aangehaald dat het format binnen KIOSK hen niet toeliet om hun verhaal

te vertellen in een van de andere functies, en dat ze zich dus noodgedwongen hebben beperkt tot of zelfs noodgedwongen hebben gekozen voor de functie participatie (terwijl ze hun werking -weliswaar met participanten- eerder associëren met een van de andere functies).

De tweede vraag is moeilijker te interpreteren omwille van de uiteenlopende invullingen van gelijkwaardigheid. Het is wel interessant om te zien dat de antwoorden het hele veld bestrijken, met een concentratie rond de meer gematigde opties (niet) akkoord. Er bestaat dus wel degelijk nuance rond dit begrip. Dat lezen we ook in opmerkingen in het open veld: de term gelijkwaardigheid is moeilijk: de stem van de participant en van de artiest is 'even belangrijk' maar fundamenteel verschillend in rol en verantwoordelijkheid.

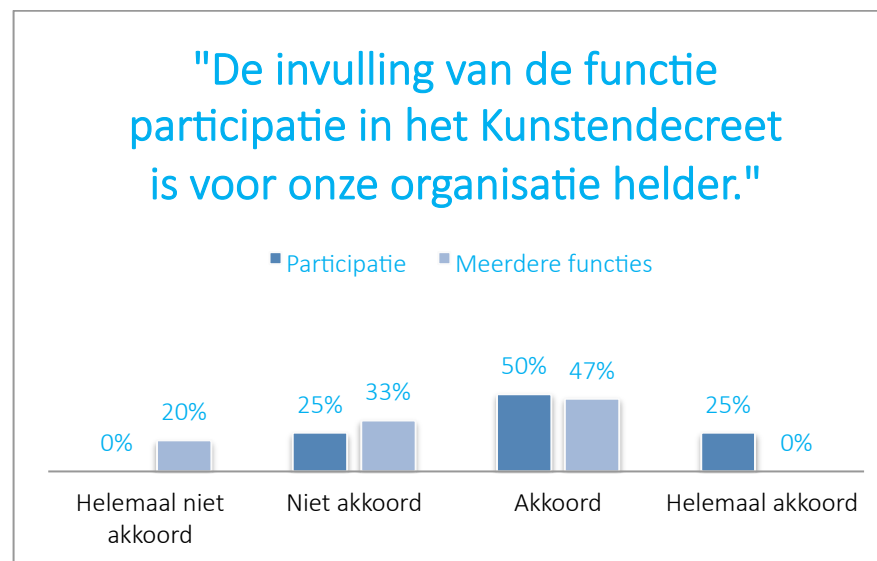
4. ervaringen met het Kunstendecreet en KIOSK

Hier rond hebben we twee vragen gesteld.

1. De invulling van de functie participatie in het Kunstendecreet is voor onze organisatie helder.

In totaal hebben 27 organisaties op deze vraag geantwoord (12 enkel participatie, in de linker kolom / 15 meerdere functies, in de rechter kolom).

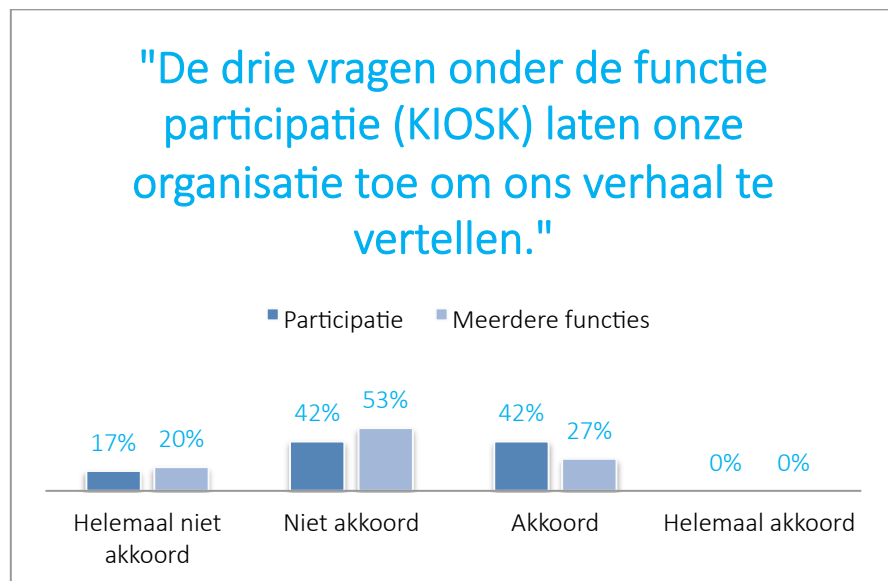
helemaal niet akkoord		niet akkoord		akkoord		helemaal akkoord	
3		8		13		3	
0	(3) 20%	(3) 25%	(5) 33%	(6) 50%	(7) 47%	(3) 25%	0

2. De drie vragen onder de functie participatie (KIOSK) laten onze organisatie toe om ons verhaal te vertellen.

In totaal hebben 27 organisaties op deze vraag geantwoord (12 enkel participatie, in de linker kolom / 15 meerdere functies, in de rechter kolom).

helemaal niet akkoord		niet akkoord		akkoord		helemaal akkoord	
5		13		9		0	
(2)	(3)	(5)	(8)	(5)	(4)	0	0
17%	20%	42%	53%	42%	27%		

CONCLUSIE

Het is duidelijk dat de meningen over de helderheid van het Kunstendecreet verdeeld zijn, en dat vooral organisaties die meerdere functies selecteerden, moeite hebben met de invulling van de functie participatie. Het is eveneens duidelijk dat KIOSK veel organisaties voor problemen stelt. De opmerkingen in het vrije veld borduren voort op de moeilijkheden met KIOSK: plaatsgebrek, de opdeling waardoor het moeilijk wordt om een samenhangend verhaal te schrijven en toe te lichten hoe participatie met de andere functies verbonden is, te weinig plaats voor het artistieke, overlap in de vragen waardoor een bepaald aspect op verschillende plaatsen aan bod moet komen en andere aspecten zo geen plaats meer vinden.

5. motivatie om de functie participatie aan te kruisen

We hebben in de enquête specifiek gepeild naar de motivatie om de functie participatie aan te kruisen. Van de 30 respondenten beantwoordden 19 organisaties (10 enkel participatie en 9 meerdere functies) de open vraag *Wat was de motivatie van uw organisatie om de functie participatie in te dienen?* Enkele organisaties gaven meerdere motivaties. Het brede palet aan antwoorden wordt hieronder geclusterd.

5 organisaties benoemden participatie als de *kern van hun werking*: samen met verschillende mensen kunst maken. Opvallend is dat hun antwoorden niet verder werden gemotiveerd. 4 van hen dienden in op enkel participatie, 1 op meerdere functies.

6 organisaties benoemden het *kansen geven aan mensen met minder vaste (traditionele) cultuurwaarden* binnen hun kunstvorm als drijfveer. Doelgroepen die zij aanhaalden, zijn daklozen, verslaafden, anderstalig

talent, vluchtelingen, buurtbewoners, mensen met een beperking (1 organisatie).

4 organisaties benoemden hun *identiteit als cultuureducatieve werking* of algemene culturele ontplooiing als motivatie, wellicht omdat zij in het vorige decreet middelen kregen onder de discipline kunsteducatie.

3 organisaties motiveerden hun keuze vanuit het gebruik van de *sociaal-artistieke methodiek*; het evenwicht zoeken tussen een sociale insteek en een artistieke component of vanuit cocreatie aan kunstproductie doen.

1 organisatie gaf aan hun *publiek* ook op een andere manier te willen aanspreken, namelijk meer als makers en doeners.

2 organisaties gaven aan ook een *effect te beogen op het kunstenveld*: een meer divers kunstenveld en meewegen op de discussie sociaal-artistiek werken.

2 organisaties gaven aan dat zij de functie participatie kozen uit meer strategische overwegingen, 1 organisatie op aanraden van hun bestuur. *De eigenheid van de werking beslaat ook andere functies maar daar konden ze -door de vraagstelling- hun verhaal te weinig kwijt.*

1 organisatie wil via de functie participatie de *bekendheid en kennis van nieuwe muziek vergroten*.

VII. VASTSTELLINGEN OP BASIS VAN DE ADVIEZEN

Om tot een volledig beeld te komen van het functioneren van de functie participatie binnen het vernieuwde Kunstendecreet, en van de visie op participatie in het kunstenveld in Vlaanderen, hebben we de adviezen van de beoordelingscommissies geanalyseerd met betrekking tot de functie participatie.

De adviezen worden als volgt gestructureerd, waarbij de laatste drie de eigenlijke criteria zijn, genoemd in het Kunstendecreet:

- Uitwerking samenwerking met kunstenaars en kunstorganisaties.
- Kwaliteit van de participatieve concepten en methodieken.
- Kwaliteit van de procesbegeleiding.
- Betrokkenheid van de deelnemers.

1. algemene vaststellingen

De adviezen zijn zodanig opgebouwd dat de functie participatie (net als de andere inhoudelijke elementen van het dossier) wel apart wordt geëvalueerd in tekstvorm, maar dat een echte inschaling (volstrekt onvoldoende / nipt onvoldoende / voldoende / goed / zeer goed) enkel voor het geheel wordt gegeven, samen met het artistiek advies waarin alle inhoudelijke elementen worden samengenomen. Op die manier is het moeilijk om in te schatten wat precies wel en niet wordt gehonoreerd binnen de functie participatie en waarom. Wat die inschatting eveneens bemoeilijkt, is het gegeven dat veel (maar zeker niet alle) adviezen overwegend beschrijvend zijn opgevat, en zo eerder een samenvatting van

het dossier vormen. Er is in die gevallen ook wel waardering, positief en negatief, maar te weinig om een volledig beeld te geven van wat de beoordelingscommissies precies van een goede participatieve praktijk verwachten. Dat is niet ideaal voor dit onderzoek, maar geeft ook de organisaties weinig bruikbare feedback. Wat in ieder geval wel heel duidelijk wordt doorheen de lezing is dat er veel en grote onderlinge verschillen zijn; zodanig zelfs, dat eenzelfde dossier door een andere commissie een geheel andere beoordeling kan krijgen.

2. omgang met beleidsinstrumenten

In de adviezen lezen we een uiteenlopende omgang met de beleidsinstrumenten. In sommige adviezen wordt naar de (zeer enge interpretatie van participatie in) de leeswijzer verwezen. In andere adviezen vinden we verwijzingen naar de omschrijving van de functie participatie in het Kunstendecreet terug (bijvoorbeeld 'participatie wordt niet ingevuld hoe die binnen het Kunstendecreet begrepen moet worden'). Nog andere commissies gaan daar veel vrijer mee om (bijvoorbeeld 'de commissie erkent dat de visie van de organisatie op integratie van kunst en cultuur in de samenleving wel heel dicht in de buurt van de functie participatie komt' of 'geen gegronde of uitgewerkte participatieve methodiek, maar wel: participatieve verankerd in de plannen van het gezelschap').

3. participatievormen en functies

Al dan niet ingegeven door een bepaalde lezing van de beleidsinstrumenten, valt het voor dat sommige participatievormen en/of participatiepraktijken naar een andere functie worden verwezen, zowel in de dossiers met enkel participatie (bijvoorbeeld 'jammer/storend dat niet werd ingediend op ..., want is een belangrijke pijler in de werking') als in de dossiers met meerdere functies.

Voor 1a receptie en 1a receptie+ wordt dikwijls de overlap met de functie presentatie opgemerkt, bijvoorbeeld 'Participatie zoals omschreven in het Kunstendecreet is geen kernfunctie. Het participatieve gedeelte in sommige activiteiten is immers meer op publiekswerving, -werking en -verbreding gericht en is hoofdzakelijk bedoeld als (weliswaar waardevolle) aanvulling op de functie presentatie' of 'louter geven van masterclasses, cursussen en lezingen bij georganiseerde concerten: lovenswaardig als participatieve activiteiten om aan publiekswerving en -werking te doen, maar zijn geen participatieve activiteiten om gekwalificeerd te worden onder de functie participatie' of 'participatie is in dit dossier geen functie op zich maar valt in de praktijk samen met publiekswerving- en werking; te weinig gericht, open en vernieuwend'.

Voor 3b wordt dan weer een overlap met de functies ontwikkeling en presentatie aan de orde gesteld.

Bij een aantal organisaties (meerdere functies) wordt dan weer het feit dat participatie in het hele DNA van de organisatie zit, positief gewaardeerd: 'referentie op het vlak van participatie' of 'gidsfunctie op het vlak van participatie'.

Er bestaat dus een tendens om de linken tussen participatie en andere relevante functies duidelijk uitgeschreven te willen zien.

4. kwaliteit van de participatieve praktijk

Hieronder worden de elementen verzameld die in de beoordeling van de kwaliteit van de participatieve praktijk een rol spelen: omdat ze worden aangehaald en dus van enig belang worden geacht, omdat ze positief worden gewaardeerd, omdat ze negatief worden gewaardeerd.

verhouding participatieve – artistieke

De artistieke kwaliteit is, in tegenstelling tot de formuleringen in de beleidsinstrumenten en niet in het minst van de criteria zelf, een belangrijk aandachtspunt. Die aandacht lijkt te verscherpen wanneer niet-erkende, niet-professionele kunstenaars betrokken worden, dan wordt er over het algemeen meer op de artistieke kwaliteit ingezoomd.

Zowel bij de dossiers met enkel participatie als bij de dossiers met meerdere functies gaat er in de meeste commissies bijzonder veel aandacht naar de kunstenaars (selectie, ervaring, rol binnen het proces ...), ongeacht de participatievorm. Het is belangrijk dat er hieromtrent in de dossiers voldoende toelichting staat. Als bijvoorbeeld de selectiecriteria / selectieprocessen onvoldoende duidelijk omschreven zijn, wordt dat vaak negatief beoordeeld.

Er gaat ook (vooral binnen de dossiers met enkel participatie) veel aandacht naar de verhouding tussen het sociale en het artistieke: bijvoorbeeld 'te veel socio-culturele werking: kunst wordt enkel als middel gebruikt, niet als doel' of 'autonomie van de kunsten wordt gerespecteerd (met als gevolg dat de effectieve impact van de deelnemers op het finale kunstwerk hierdoor beperkt is, dat is een efficiënte methodiek)'. Afhankelijk van het soort organisatie (sociaal-artistiek, kunsteducatief, kunsten ...) worden andere accenten gelegd, lijken andere verwachtingspatronen te bestaan: er zijn grote verschillen tussen de beoordelingen op te merken.

participatieve methodiek

Zowel bij de dossiers met enkel participatie als bij de dossiers met meerdere functies, hechten de commissies veel belang aan de mate waarin de deelnemers betrokken worden: een actieve rol van de deelnemers ('actieve actor') wordt positief beoordeeld. Dit kan wijzen op een focus op specifieke participatievormen, of op een ongenueanceerde kijk op de verschillende niveaus van betrokkenheid binnen participatie (soms wordt in participatieladders en dergelijke de indruk gewekt dat meer betrokkenheid altijd beter is, terwijl dat niet noodzakelijk het geval is).

Op het vlak van de waardering van methodiek vinden we grote verschillen terug tussen de commissies. Soms wordt het niet hebben van een 'vaste methodiek' of 'huismethodiek' als iets positiefs omschreven omdat de organisatie dan de aanpak volledig zou kunnen aanpassen aan de noden van elk project (alsof dat met een basismethodiek niet zou kunnen). We lezen bijvoorbeeld dat een huismethodiek 'een te strak keurslijf kan worden waarbij de artistieke speelruimte van kunstenaars in het gedrang kan komen'. Andere commissies beoordelen het niet hebben van een vaste methodiek dan weer negatief ('geen eigen kijk op participatie'). Sommige commissies straffen een goede maar reeds langer gehanteerde methodiek ook af: bijvoorbeeld 'niet innovatief' of 'organisatie staat niet kritisch genoeg ten opzichte van de eigen methodiek'. Bij andere commissies wordt een onderbouwde methodiek die haar waarde heeft

bewezen wel gehonoreerd. We kunnen ons afvragen of de vermelding van het 'vernieuwend karakter' / 'nieuwe tendensen' in sommige beleidsinstrumenten hier een rol heeft gespeeld.

Aansluitend bij de opmerking over het vernieuwend karakter kunnen we eveneens opmerken dat in sommige adviezen de bovenlokale werking wordt becommentarieerd (positief/negatief), terwijl we daarover niets lezen in de beleidsinstrumenten (tenzij 'meerwaarde voor het veld' op die manier kan worden geïnterpreteerd?).

deelnemers

We lezen in veel adviezen een bijzondere aandacht voor publieksbereik: de focus ligt vaak sterk op hoe de organisatie mensen bereikt, en welke mensen er komen (zowel in de zin van 1a receptie, als in de zin van diversiteit bij de deelnemers aan diverse andere participatievormen). Hoewel diversiteit binnen het publiek in KIOSK niet onder de functie participatie staat, worden beide aspecten (participatie en diversiteit) wel in bepaalde andere beleidsinstrumenten aan elkaar gekoppeld. Dat zien we ook terugkomen in de dossiers, en dus ook in de adviezen. Opvallende aspecten daarbinnen zijn dat een buurtgerichte werking vaak als een positief element wordt omschreven en dat, vooral bij de dossiers met enkel participatie, er vaak ook opmerkingen over de diversiteit in de ploeg medewerkers en/of in de Raad van Bestuur worden gemaakt.

VIII. INTERPRETATIEKADER

In dit hoofdstuk komen we, gebaseerd op al het voorgaande en aangevuld met de diepte-interviews, tot een voorstel hoe participatieve praktijken kunnen worden beoordeeld. Het veld is divers, zelfs binnen één participatievorm: om eigenheid en vernieuwing toe te laten, is dit voorstel expliciet geen definitie en geen afvinklijst.

We stellen een interpretatiekader voor waarbij we aan iedere participatievorm een aantal kwaliteitskenmerken koppelen: aspecten waarop een organisatie volgens ons een heldere en goed uitgewerkte visie moet hebben om een kwaliteitsvolle participatie te kunnen ontwikkelen (waarbij de invulling verschillend kan zijn). De toelichtingen bij de kenmerken worden onder het kader opgenomen. Daarnaast noemen we ook een aantal activiteiten per participatievorm: begrippen die verwijzen naar typische activiteiten (verschijningsvormen) die binnen deze participatievorm worden georganiseerd (de lijst is niet limitatief, maar bedoeld om een en ander verder te verduidelijken). De toelichtingen worden eveneens onder het kader opgenomen.

1. interpretatiekader

	<i>participatievorm</i>	<i>activiteiten</i>	<i>kwaliteitskenmerken</i>
1a	organiseren van activiteiten zodat er een publiek is voor het artistiek product	spreiden communiceren werven toegankelijk maken	participatief concept doelstellingen verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke
1a+	organiseren van activiteiten die het publiek ondersteunen bij beleving en interpretatie van het artistiek product	bemiddelen omkaderen	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers velden ev. procesbegeleiding methodiek verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke

1a++	uitnodigen van het publiek om, in regie van de kunstenaar of kunstorganisatie, een extra laag aan het artistiek product toe te voegen	betrekken	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke
1b	organiseren van activiteiten die de creërende competenties van de deelnemers ontwikkelen	(be)oefenen talentontwikkeling praktijkontwikkeling tonen	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers velden procesbegeleiding methodiek verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke
2a	organiseren van een traject waarin deelnemers en kunstenaar(s) samen een artistiek product maken, in regie van de kunstenaar(s)	dialogo exposeren/opvoeren	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers velden procesbegeleiding methodiek verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke verhouding tot de andere functies
2b	organiseren van een traject waarin deelnemers en kunstenaar(s) samen en op gelijkwaardige basis een artistiek product maken	cocreatie auteurschap exposeren/opvoeren	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers velden procesbegeleiding methodiek verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke verhouding tot de andere functies
3a	ondernemen van acties om meer beleidsmatige ruimte te creëren voor artistieke praktijken die	lobbyen reflecteren	participatief concept doelstellingen

	de canon verbreden		verhouding tot kern van de werking
3b	organiseren van activiteiten die artistieke praktijken die de canon verbreden, ondersteunen	faciliteren coachen uitwisselen borgen	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers velden ev. procesbegeleiding ev. methodiek verhouding tot kern van de werking verhouding tot de andere functies
4a	organiseren van activiteiten die deelnemers inspraak geven in het kunstenbeleid	inspraak besturen	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers velden procesbegeleiding methodiek verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke
4b	organiseren van activiteiten die deelnemers inspraak geven in het organisatiebeleid	inspraak besturen	participatief concept doelstellingen verhouding organisatie - deelnemers velden procesbegeleiding methodiek verhouding tot kern van de werking relatie ts het participatieve en het artistieke

2. activiteiten

SPREIDEN: het artistiek product op verschillende plaatsen (geografisch), en ev. ook in verschillende contexten (niet alleen in een kunstcontext, maar bijvoorbeeld ook op een festival, op straat, bij mensen thuis, presenteren).

COMMUNICEREN: het artistiek aanbod via diverse kanalen bekend maken.

WERVEN: een nieuw publiek warm maken voor het artistiek product, ev. specifieke groepen aanspreken, ev. activiteiten ontwikkelen om via een omweg verbindingen tussen publiek en artistiek product en/of organisatie te leggen (ook wel toeleiden genoemd).

TOEGANKELIJK MAKEN: maatregelen nemen om drempels weg te werken zoals prijzendifferentiatie, aanpassingen m.b.t. fysieke beperkingen, een gastvrije omgeving creëren.

BEMIDDELEN: de inrichting, instrumenten en activiteiten bedoeld om het publiek te ondersteunen bij het beleven en interpreteren van een specifiek artistiek product (lezingen, folders, rondleidingen, inleidingen, nagesprekken, workshops, spellen, teken/schrijfactiviteit, interviews ...); om inzicht te geven, open te breken, te verruimen, te verdiepen (ook wel educatie of publiekswerking genoemd).

OMKADEREN: activiteiten bedoeld om het publiek te ondersteunen bij het beleven en interpreteren van kunst meer in algemene zin (in tegenstelling tot bemiddeling rond een specifiek artistiek product).

BETREKKEN: kunstenaar, artistiek product of kunstenuorganisatie nodigt het publiek uit om op een of andere manier bij te dragen aan de vervollediging van een artistiek product (meezingen, reageren ...); hier komen we op het punt waar publiek, als het ingaat op de uitnodiging, deelnemer wordt.

(BE)OEFENEN: ontdekken, aanleren, beleven, oefenen en beoefenen van technieken.

TALENTONTWIKKELING: (be)oefenen van technieken op een gevorderd niveau.

PRAKTIJKONTWIKKELING: (be)oefenen van technieken op een (semi-) professioneel niveau (overlap naar 3b indien niet tot de canon behorend).

TONEN: de klemtoon ligt op het proces, maar dikwijls wordt wel naar een vorm van product toegewerkt, dat ook kan worden getoond.

DIALOOG: er is een gesprek tussen deelnemers en kunstenaar(s), op één of meerdere van de volgende gebieden: inhoud, vorm en proces.

EXPOSEREN/OPVOEREN: het artistiek product is minstens even belangrijk als het proces, en het wordt gecreëerd om met een publiek te delen.

COCREATIE: er is een gelijkwaardige inbreng van deelnemers en kunstenaar(s) op vlak van inhoud, vorm en proces. Gelijkwaardig is niet hetzelfde als gelijk: gelijkwaardig volgens ieders mogelijkheden.

AUTEURSCHAP: kunstenaar(s) en deelnemers delen ook expliciet het auteurschap.

EXPOSEREN/OPVOEREN: het artistiek product is minstens even belangrijk als het proces, en het wordt gecreëerd om met een publiek te delen.

LOBBYEN: de organisatie lobbyt bij de overheid en ev. bij andere kunstenuorganisaties (zoals cultuurcentra) voor diversifiëring.

REFLECTEREN: de organisatie onderneemt acties om publiek op het belang en de plaats van niet-erkende artistieke praktijken te reflecteren.

FACILITEREN: aanbieden van werkplekken, toonplekken, financiële ondersteuning enzovoort.

COACHEN: ondersteunen van kunstenaars, zowel op het vlak van artistieke ontwikkeling, als op het vlak van netwerken en zakelijke aanpak.

UITWISSELEN: dialoog tussen erkende en niet-erkende artistieke praktijken stimuleren; erkende artistieke praktijken (en opleidingen) voeden met nieuwe inzichten uit niet-erkende artistieke praktijken.

BORGEN: verzamelen en bewaren van expertise uit niet-erkende artistieke praktijken.

INSPRAAK: ontwikkelen van strategieën om publiek een inbreng te laten hebben in het beleid (programmeren, selecteren, beslissen ...).

BESTUREN: publiek bestuurt (mee).

3. kwaliteitskenmerken

Context: criteria voor de functie participatie:

- a) kwaliteit van de participatieve concepten en methodieken
- b) kwaliteit van de procesbegeleiding
- c) betrokkenheid van de deelnemers

Per participatievorm worden in het kader de kwaliteitskenmerken opgesomd die belangrijk zijn om deze vorm van participatie kwaliteitsvol te ontwikkelen. De manier waarop die kenmerken worden ingevuld, zal verschillen per participatievorm, maar ook binnen eenzelfde participatievorm zullen er verschillen zijn. Dit kader beoogt helderheid te brengen: welke participatievorm(en) hanteert de organisatie, wat is de visie van de organisatie op die participatievorm(en), hoe ontwikkelt de organisatie die participatievorm(en), brengt de organisatie een coherent verhaal?

1.

PARTICIPATIEF CONCEPT

Wat is de participatievorm en in welk aanbod of in welke acties vertaalt zich dat? Voor wie is deze participatie bedoeld (doelgroep(en), inclusie ...)? Waarom worden deze keuzes gemaakt?

DOELSTELLINGEN

Wat zijn de doelstellingen voor de organisatie (wat wil de organisatie bereiken)? Wat zijn de doelstellingen voor de deelnemers (wat zouden de deelnemers eruit kunnen halen)? Wat zijn de doelstellingen voor het kunstenveld en eventueel daarbuiten?

2.

VERHOUDING ORGANISATIE - DEELNEMERS

Waar komen de deelnemers vandaan? Welke mate van betrokkenheid wordt er nagestreefd? Is er sprake van gelijkwaardigheid?

VELDEN

In welke velden hebben de deelnemers inbreng (proces / eindresultaat (vorm-inhoud) / doelstellingen / organisatie ...)? Koppel aan het vorige punt.

3.

PROCESBEGELEIDING

Wie begeleidt het proces? Wie is verantwoordelijk voor wat? Welke competenties hebben de begeleiders nodig (zowel artistiek als methodisch als ...)? Hoe worden de begeleiders daarin ondersteund?

Samenwerkingen: met wie, waarom, op welke manier?

METHODIEK

Welke methodiek hanteert de organisatie en waarop is die gebaseerd (theoretische onderbouwing)? Wat zijn de basisprincipes, wat zijn ev. variaties? Licht toe voor verschillende fases indien van toepassing (bijvoorbeeld: hoe wordt een proces opgestart, hoe verloopt een proces en hoe wordt het begeleid, hoe wordt een proces afgerond, hoe wordt er geëvalueerd, wat gebeurt er op het vlak van nazorg)?

Indien de methodiek wordt ingebracht door een partner: wat zijn de verwachtingen voor die methodiek, waaraan wordt de kwaliteit getoetst?

4.

VERHOUDING TOT DE KERN VAN DE WERKING

Is het participatieve een projectmatig gebeuren of behoort het tot het DNA van de organisatie? Op welke participatievorm(en) ligt de nadruk?

RELATIE TUSSEN HET PARTICIPATIEVE EN HET ARTISTIEKE

Wat is de verhouding tussen kunst en publiek (cf. participatievormen: vanuit een artistiek product bepaald door het kunstenhuis of vanuit een artistiek product bepaald door de deelnemer of iets daartussen)? Wat is de artistieke eigenheid van de participatieve praktijk? Wat is de artistieke noodzaak binnen het veld?

VERHOUDING TOT DE ANDERE FUNCTIES

Hoe verhoudt het participatieve zich tot ontwikkeling, productie, presentatie en/of reflectie?

IX. BIJGEDACHTEN

Hieronder bundelen we een aantal zaken in verband met (de functie) participatie die in de loop van ons onderzoek boven water zijn gekomen, maar die niet direct binnen het onderzoeksopzet vielen. Het gaat om bezorgdheden die we opvingen vanuit het werkveld (klankbord, onlinebevraging, diepte-interviews) of om indicaties die we tussen de lijnen van dossiers en adviezen lazen, maar waar we zonder bijkomend onderzoek geen verdere uitspraken over kunnen doen. Ze hebben allemaal een belangrijke link met het (goed) functioneren van de functie participatie in het vernieuwde Kunstendecreet, en daarom halen we ze hier expliciet aan.

Een eerste opmerking is dat opvolging van de *landschapstekening* noodzakelijk is. Er zijn verschillende participatievormen en verschillende participatiepraktijken, met ieder hun eigen accenten, doelstellingen, resultaten en soms ook publieksgroepen. De eigenheden en evenwichten kunnen alleen worden bewaard in relatie tot elkaar.

We moeten daarbij aansluitend wijzen op het gevaar van een te strakke *definitie* en een te doorgedreven objectivering van de beoordeling: de diversiteit valt niet te vatten in een afvinklijst. We moeten eigenheid, en ook vernieuwing, kunnen toelaten.

Dat brengt ons bij een aantal bezorgdheden in verband met *de samenstelling en het functioneren van de commissies*. Er bestaat een groot draagvlak voor de beoordeling door peers. Enkele recente aanpassingen brengen de kwaliteit evenwel in het gedrang.

- De expertise van de commissieleden is niet altijd relevant of voldoende. Ze weten vooraf te weinig waarvoor ze zich kandidaat stellen. Er is per expertiseveld slechts één commissielid waardoor die stem (te) zwaar doorweegt.
- Er wordt te weinig expertise opgebouwd (te weinig continuïteit van commissieleden; te weinig mogelijkheid tot voorbereiding en prospectie in het veld) en er wordt te weinig dialoog gevoerd (dialoog tussen experts, elk vanuit de eigen expertise, leidt tot een gedeelde expertise en maakt subjectiviteit objectief) in het huidige systeem.
- Beoordelaars haken af omdat ze hun werk niet meer kunnen doen, het is te onduidelijk hoe en wat beoordeeld moet worden. Beoordelaars zijn gemotiveerd omdat ze van elkaar leren en zo expertise kunnen opbouwen, en dat is nu weggevallen.

We vangen signalen op dat organisaties met participatie als kernwerking het moeilijk hebben om aan de criteria binnen de andere functies te voldoen, terwijl ze op hun eigen manier wel die functie vervullen. En als ze toch in andere functies indienen, dan worden ze daarvoor dikwijls niet gehonoreerd. De (artistieke) eigenheid van de diverse participatieve praktijken wordt met andere woorden onvoldoende (h)erkend, en zo worden de *schotten* niet neergehaald, maar worden deze organisaties in de functie participatie opgesloten. Omgekeerd kunnen veel kunstenuitvoeringsorganisaties zich wel versterken (middelen vergroten) door in te dienen binnen de functie participatie. Zoals gezegd zijn er indicaties die hierop wijzen, maar is er verder onderzoek nodig om dat hard te maken en precies de vinger te leggen op het mechanisme dat hierachter schuilgaat.

Ervoor waken dat de functies geen nieuwe schotten en scheve situaties veroorzaken, dient een blijvende bezorgdheid te zijn van het beleid.

De positie en vergoeding van de *niet-professionele kunstenaar* roept nog een aantal vragen op.

We zien dat bij een beperking van het budget (minder dan het gevraagde) organisaties die participatie als een nevenfunctie beschouwen, de uitvoering van de participatieve plannen vaak als eerste *schrappen*.

En tot slot: *participatie zal de non-participatie niet oplossen*. Maar zet wel stappen.

X. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat er in Vlaanderen een rijke participatiepraktijk bestaat, en dat het expliciet opnemen van participatie in het Kunstendecreet tot nieuwe aanzetten en kruisbestuivingen kan leiden. Om die rijkdom te beschermen en de aanzetten tot volle bloei te brengen, moet de invulling en beoordeling van participatie in het Kunstendecreet evenwel worden aangepast.

Het onderzoek toont aan dat het zowel voor de organisaties als voor de beoordelingscommissies onduidelijk is welke vormen van participatie onder de functie participatie worden gehonoreerd (en in sommige gevallen: wat zoal onder participatie kan worden begrepen). Lezing van de verschillende beleidsinstrumenten toont aan dat er daarover ook onduidelijkheid bestaat bij het beleid. Deze onduidelijkheid betreft niet alleen het facet van welke participatievorm waar zijn plaats vindt (en op welke manieren participatie verweven kan zijn met de andere functies), maar ook wat een goede praktijk definieert, ofwel welke elementen van de praktijk moeten worden toegelicht in het dossier, en als noodzakelijke voorwaarden worden gezien voor een positieve beoordeling. Daar komt een grote begripsverwarring bij rond de termen die met participatie worden geassocieerd. Hierdoor wordt de participatiepraktijk soms te onduidelijk beschreven, worden bepaalde participatieve praktijken onderbelicht, en worden bepaalde aspecten van participatie (te) weinig of (te) verschillend gehonoreerd.

Het is met andere woorden noodzakelijk om te verduidelijken welke vormen van participatie onder de functie participatie worden gehonoreerd, welke vormen van participatie elders een plaats vinden en

welke vormen van participatie hier eventueel buiten vallen, en wat er daar dan mee moet gebeuren. Hieraan gekoppeld moet worden verduidelijkt wat er precies van een goede praktijk wordt verwacht, en wat er precies onder bepaalde begrippen kan worden begrepen. Eens de beslissing genomen, moet KIOSK dienovereenkomstig worden aangepast.

In dit rapport bieden we de bouwstenen voor deze beslissing. We hebben toegelicht welke vormen van participatie er bestaan, en wat hun kwaliteitskenmerken zijn. De beslissing is echter zoals eerder gesteld een politieke beslissing: er is geen wetenschappelijke grond om aan een bepaald scenario de voorkeur te geven. Hieronder geven we wel een aantal vragen, aanbevelingen en scenario's mee die de discussie over de invulling van de functie participatie richting kunnen geven. Daarbij moeten we de specificiteit van het werkveld steeds in het achterhoofd houden: er bestaat veel verschil, en dat moet allemaal een plaats kunnen hebben.

vormen van participatie en de verhoudingen tussen de functies

Er zijn twee basisvragen die een antwoord moeten krijgen:

1. Welke participatievormen worden binnen het Kunstendecreet gehonoreerd?

Momenteel bestaat er een grote onduidelijkheid in de beleidsinstrumenten over welke participatievormen er binnen het decreet worden gehonoreerd. Dat betreft niet alleen de teksten in verband met de functie participatie, ook de derde vraag onder de functie presentatie is

ambigu (alleen 1a receptie of toch ook 1a receptie+?). Dat veroorzaakt verwarring, en veel vormen vallen er nu afhankelijk van het geraadpleegde beleidsinstrument ook buiten (zo past 1b volgens de leeswijzer niet binnen de functie participatie, en is er ook elders geen duidelijke plaats voor voorzien).

- Invulling van participatie herbekijken op basis van het interpretatiekader.

2. Wat wil het beleid bereiken met de functie participatie?

Wil je een specifieke praktijk ondersteunen? Moet iedere kunstorganisatie over participatie nadenken? Gaat het over het wegwerken van non-participatie (al dan niet met een focus op specifieke groepen)? Voor wie is participatie bedoeld? ...? De verschillende mogelijke antwoorden op deze vraag kunnen aanleiding geven tot een verschillende strategie met betrekking tot de verdeling van de participatievormen over de functies en de verbindingen tussen de functies onderling.

Wat hiermee in verband staat, is de onduidelijke verhouding tussen participatie en de andere (artistieke?) functies: wat is de artistieke eigenheid van de participatiepraktijk? De organisaties vertrekken duidelijk vanuit het artistieke, maar ze worden soms vooral vanuit een publieksinvalshoek benaderd. Wordt participatie gezien als de ontwikkeling van een methodiek en een manier om publiek te betrekken in functie van ontwikkeling, productie en presentatie? Of is het een eigen artistieke praktijk met daarbinnen dus ook ontwikkeling, productie, presentatie en/of reflectie? Of ...? Het antwoord op deze vraag kan uiteenlopend zijn naargelang de participatievorm (1a receptie en 1a receptie+ zijn duidelijk anders wat deze vraag betreft).

- Strategie bepalen (zie scenario's hieronder).
- Een duidelijke visie ontwikkelen op de artistieke eigenheid van participatie. En indien het (ook) om een eigen artistieke praktijk gaat, de andere functies openstellen en aanpassen om participatieve organisaties de mogelijkheid te geven om zich daarbinnen te ontwikkelen.

verwachtingen met betrekking tot een goede praktijk

De derde vraag die beantwoord moet worden, is:

3. Wat is, binnen het kader van de antwoorden op de twee eerste vragen, een kwalitatieve praktijk?

Momenteel is het onduidelijk wat precies een goede praktijk definieert: welke aspecten zijn allemaal belangrijk (om in het dossier te beschrijven) en welke invulling wordt positief beoordeeld? Zowel voor de organisaties als voor de beoordelaars blijkt daar veel verwarring rond te bestaan.

Het is ook gebleken dat soms wel en soms niet extra voorwaarden lijken te worden gehanteerd door de commissies. Meer bepaald innovatie (met betrekking tot de methodiek) en diversiteit werden soms expliciet als criteria ingebracht. Vooral diversiteit is een serieuze knoop die moet worden ontward: in de beleidsinstrumenten worden participatie en diversiteit soms wel, soms niet rechtstreeks gekoppeld; in de dossiers worden ze vaak aan elkaar gekoppeld, en ook in de adviezen zien we die verwarring terug, terwijl diversiteit duidelijk op een andere plaats wordt aan de orde gesteld in KIOSK (waar alle organisaties, ongeacht of ze de functie participatie hebben aangekruist, worden geacht hierover na te denken). Wat is diversiteit? Is diversiteit een verantwoordelijkheid binnen participatie of van iedereen? Is diversiteit een breekpunt?

- Het interpretatiekader inzetten om duidelijkheid te creëren voor organisaties en beoordelaars over wat een kwalitatieve praktijk definieert, zonder dat het schema verwordt tot een checklist.
- Helderheid creëren over de elementen die doorwegen en over eventuele bijkomende criteria en hun gewicht.
- De diversiteitsknoop ontwarren.
- Het overzicht bewaren: oog hebben voor evenwichten in het veld (landschapstekening gebruiken).
- Ruimte bieden voor verschillende invullingen naargelang de specifieke praktijk.
 - Bijvoorbeeld: betrokkenheid deelnemer genuanceerd beoordelen.

- Bijvoorbeeld: zowel innovatieve als vaste waarden moeten een duidelijke plek hebben (een rijke praktijk kan zowel op ervaring als op vernieuwing gebaseerd zijn).
- Bijvoorbeeld: broeikasfunctie moet mogelijk zijn (opstarten en experimenteren zonder direct aan alle criteria te moeten voldoen).

andere aanbevelingen

Daarnaast willen we nog drie meer algemene aanbevelingen formuleren:

- Zet de beslissingen (naar aanleiding van de bovenstaande vragen) om in een duidelijke en eenduidige communicatie in de beleidsinstrumenten.
- Gebruik het interpretatiekader als basis voor gesprek. Er is nood aan verheldering omtrent begrippen en kwaliteitskenmerken, zowel bij de organisaties als bij de beoordelaars. Momenteel worden zowel participatieve begrippen (gelijkwaardigheid, cocreatie ...) als kwaliteitskenmerken (methodiek, relatie tussen het participatieve en het artistieke ...) zeer verschillend ingevuld door organisaties (met bijvoorbeeld een onderscheid tussen organisaties die participatie in hun DNA hebben en organisaties die hun eerste stappen zetten op het vlak van participatie, maar evengoed ook onderling tussen 'DNA-organisaties') en verschillend geïnterpreteerd door de beoordelingscommissies.
- Geef de beoordelingscommissies tijd en ruimte om zich vertrouwd te maken met het interpretatiekader en om voor de start van de beoordelingen hierover met elkaar uit te wisselen. Een langdurigere samenwerking kan dit alleen maar bevorderen. Bewaar ook de band tussen theorie en praktijk door de prospecties opnieuw meer te waarderen.

scenario's

Op elk van de drie basisvragen zijn verschillende antwoorden mogelijk, maar specifiek voor de tweede vraag -wat wil je bereiken met de functie participatie?- willen we hieronder een aantal mogelijke scenario's bespreken. Deze lijst is zeker niet limitatief, en moet gelezen worden als een eerste denkoefening. We zijn voorstander van een diepgaande discussie zonder taboes in verband met de functies, maar op vraag van de opdrachtgever nemen we hier ook een aantal scenario's op kortere termijn op.

Een andere manier om over deze vraag na te denken, is: "Welke kunstenorganisaties zijn verantwoordelijk voor participatie en welk toekomstig kunstenlandschap is wenselijk?"

KORTE TERMIJN

scenario 1.1

De participatievormen, voor alle publiek, worden over de verschillende functies verdeeld (dit is min of meer een status quo, maar dan met een uitbreiding van / verduidelijking over de diversiteit aan participatievormen die een plaats vinden binnen de functie participatie):

- 1a | 1a+ | 1a++ bij productie
- 1a | 1a+ bij presentatie
- 1b | 2 | 3 | 4 bij participatie

Participatieorganisaties kunnen terecht in de functie participatie.

VOORDEEL: organisaties met kernwerking participatie kunnen hun eigenheid ontwikkelen.

NADEEL: de organisaties met kernwerking participatie kunnen slechts een onvolledig verhaal vertellen (hun activiteiten die eigenlijk tot de andere functies behoren, kunnen enkel binnen de functie participatie aan bod komen aangezien ze meestal niet aan de criteria voor de andere functies

voldoen vanuit hun artistieke eigenheid; de verwevenheid tussen het participatieve en het artistieke krijgt geen of minder plaats), daardoor blijven er schotten tussen de diverse organisaties binnen het Kunstendecreet bestaan, specifiek met betrekking tot een soort artistiek glazen plafond, met een aparte ontwikkeling en onderlinge concurrentie van de participatieorganisaties als gevolg + participatieorganisaties hebben niet dezelfde kansen op middelen als de andere organisaties voor wie participatie een extra is.

scenario 1.2

Het status quo van scenario 1.1 als uitgangspunt nemen, maar de functie participatie nooit alleen ontwikkelen. Dat wil zeggen dat de functie participatie altijd gecombineerd moet worden met minstens één andere functie (de andere functies moeten dan worden aangepast om participatiepraktijken een plaats te geven: bijvoorbeeld als je hoofdzakelijk met een bepaalde (niet/minder bereikte) doelgroep werkt, dan gelden andere criteria).

VOORDEEL: er zijn geen schotten, de verwevenheid tussen het participatieve en het artistieke krijgt een plaats doordat participatieorganisaties toegang krijgen tot andere functies + versterking van de participatieorganisaties + versterking van recht op cultuur.

NADEEL: participatie voor bereikte groepen verarmt door doelgroepen als criterium te nemen.

Noot: je kan het criterium van de doelgroep weglaten waardoor het nadeel van bovenstaand scenario verval, maar dan werpt zich de vraag op hoe je zal bepalen welke organisaties niet aan alle criteria moeten voldoen binnen de andere functies.

scenario 2.1

Alle participatievormen, voor alle publiek, worden binnen de functie participatie gehonoreerd. Alle organisaties moeten ook op de functie participatie indienen om hun verhaal over hun bereikt en niet bereikt

publiek te kunnen vertellen. Participatieorganisaties kunnen terecht in de functie participatie.

VOORDEEL: van de duidelijkheid + elke organisatie denkt meer gericht na over participatie + de breedheid van participatievormen en publiek wordt gecoverd.

NADEEL: minder gericht (de functie participatie is een vergaarbak voor alles wat met publiek te maken heeft) + nadelen van scenario 1.1.

scenario 2.2

Alle participatievormen, voor alle publiek, worden binnen de functie participatie gehonoreerd. Alle organisaties moeten ook op de functie participatie indienen om hun verhaal over hun bereikt en niet bereikt publiek te kunnen vertellen. Omgekeerd moeten ook de organisaties met als kernwerking participatie minstens op één andere functie indienen om de linken duidelijk te maken (de andere functies moeten dan worden aangepast om participatiepraktijken een plaats te geven: bijvoorbeeld als je hoofdzakelijk met een bepaalde (niet/minder bereikte) doelgroep werkt, dan gelden andere criteria).

VOORDEEL: elke organisatie denkt meer gericht na over participatie + de verwevenheid tussen het participatieve en het artistieke krijgt een plaats + participatieorganisaties krijgen meer mogelijkheden om zich te versterken + versterking van recht op cultuur.

NADEEL: participatie voor bereikte groepen verarmt door doelgroepen als criterium te nemen.

Noot: je kan het criterium van de doelgroep weglaten waardoor het nadeel van bovenstaand scenario verval, maar dan werpt zich de vraag op hoe je zal bepalen welke organisaties niet aan alle criteria moeten voldoen binnen de andere functies.

scenario 3

Alle participatievormen kunnen onder alle functies voorkomen, maar participatie voor een bereikt publiek wordt besproken onder ontwikkeling, productie, presentatie en/of reflectie; en participatie voor specifieke

doelgroepen / niet-bereikt publiek komt onder de functie participatie. Dat laat ook toe om organisaties die hoofdzakelijk met een bepaalde (niet/minder bereikte) doelgroep werken, vanuit de functie participatie een aangepaste toegang tot de andere functies te geven.

VOORDEEL: elke organisatie denkt na over participatie + de verwevenheid tussen het participatieve en het artistieke krijgt een plaats + participatieorganisaties krijgen meer mogelijkheden om zich te versterken + versterking van recht op cultuur.

NADEEL: alle functies moeten aangepast worden om er diverse vormen van participatie een plaats te geven + het risico dat participatie voor bereikte groepen verarmt door doelgroepen als criterium te nemen voor een aangepaste toegang tot de andere functies blijft bestaan (specifiek voor kunsteducatieve organisaties) + deze constructie kan aanleiding geven tot verwarring (wat is bereikt en niet-bereikt publiek voor individuele organisaties?).

scenario 4

De organisatie geeft aan of participatie al dan niet de kern van de werking is. Indien ja: indienen binnen de functie participatie. Indien nee: als de organisatie aan participatie (1b, 2, 3b) wil doen, dan moet zij daarvoor een kernorganisatie onder de arm nemen (en anders kunnen ze niet op de functie participatie indienen).

VOORDEEL: valoriseren van expertise van participatieorganisaties + groeipotentieel voor deze organisaties + functie participatie wordt een volwaardige functie.

NADEEL: de draagkracht van de participatieorganisaties is waarschijnlijk niet altijd voldoende groot + niet alle participatieorganisaties zien dit als hun opdracht + participatieorganisaties kunnen geen eigen beleid voeren (buiten met betrekking tot hun eigen werking) want ze zijn afhankelijk van de vraag + sommige niet-participatieorganisaties hebben al een werking uitgebouwd rond een of meerdere van deze participatievormen.

scenario 5

Extra: te combineren met andere scenario's.

Er kan worden overwogen om bepaalde participatievormen uit de functies te lichten en bij de algemene vragen onder te brengen, zodat alle organisaties zich ertoe moeten verhouden. We denken dan bijvoorbeeld specifiek aan vorm 1a receptie (het minimum), maar ook aan vorm 4. Uit het onderzoek blijkt dat het betrekken van publiek en participanten bij het beleid relatief weinig voorkomt; zowel binnen de eigen organisatie als aan het lokale en/of Vlaamse kunstbeleid. Vanuit de focus op participatie mag van alle kunstorganisaties worden verwacht dat zij hiervoor inspanningen leveren.

LANGE TERMIJN

scenario 1

De kunsten bestaan bij gratie van participatie van een publiek: participatie en kunst zijn inherent verbonden. Naar een vereend kunstlandschap.

Vanuit deze visie bestaat de verwachting dat elke organisatie zich uitspreekt over haar gewenste en bereikte publiek en welke inspanningen de organisatie wil leveren om de gewenste maar nog niet bereikte publieksgroepen aan te spreken. Alle publieksgroepen zijn hierbij evenwaardig. Alle vormen van participatie (van 1 tot 4) kunnen door alle kunstorganisaties worden ingezet om het publiek aan te spreken.

De functie participatie wordt in deze opvatting een transversaal gegeven, gelinkt aan de andere functies. Ontwikkeling, productie, presentatie en reflectie kunnen wel, niet of gedeeltelijk vertrekken vanuit een van de participatievormen. In dit onderzoek bleek dit in de praktijk zo te kunnen zijn. Participatie krijgt vorm in producties, interpreterende competenties worden ondersteund bij presentatie van / reflectie op kunst en creërende competenties zijn vaak in ontwikkeling.

- De functie participatie wordt afgeschaft en iedereen kan in de andere functies terecht, of ze die nu met publiek realiseren of niet (criteria aanpassen).
- Of: iedereen dient in op ontwikkeling, productie, presentatie en/of reflectie maar ook op participatie: iedereen kan in de andere functies terecht, of ze die nu met publiek realiseren of niet (criteria aanpassen).
- Het verschil tussen beide opties zit enkel in waar het participatieve verhaal precies wordt verteld. De eerste optie is de meest coherente.

VOORDEEL:

Op deze manier ontstaat een helder zicht op het landschap van bediende en niet bediende publieksgroepen. Het beleid kan werken aan spreiding en de regelmatig gehoorde term “noodzaak” krijgt een concrete invulling. Alle kunstenuorganisaties zijn samen verantwoordelijk voor het vraagstuk participatie en kunnen erop aangesproken worden.

Dit veronderstelt dat organisaties die zich nu (moesten?) beperken tot de functie participatie, hun artistieke realiteit bijkomend kunnen verbinden met één of meerdere andere functies. Hierdoor vergroot de kans dat organisaties zich evenwaardig kunnen ontwikkelen. Omgekeerd kunnen organisaties via participatie hun identiteit bijkomend vormgeven.

Aangezien de dialoog in het kunstenveld zich voornamelijk per functie organiseert, vergroot een transversaal denken de wederzijdse beïnvloeding tussen alle organisaties over onder andere kwesties als wat is artistieke kwaliteit, wat is goede participatie? Dit gesprek komt een verruimd maar vereend kunstenulandschap ten goede.

NADEEL:

Een belangrijk risico van deze keuze is dat bepaalde publieksgroepen (opnieuw) uit de boot dreigen te vallen. Participatie kan ingezet worden in het belang van de groei van de organisatie en/of voor reeds bediende publieksgroepen. Wie bekommert zich om de niet-bereikte groepen?

scenario 2

De functie participatie bestaat bij gratie van het ontbreken van een publiek: een gericht inzetten van middelen voor het realiseren van het recht op cultuur met het risico op een verdeeld kunstenulandschap.

Heel wat mensen staan ver af van het bestaande kunstenulandschap, ze herkennen zich niet in het aanbod en/of ervaren andere drempels. Deze realiteit maakte de participatiesurvey de laatste 12 jaar zichtbaar: onder andere kinderen, laaggeschoolden, werklozen en mensen met een andere etnische achtergrond participeren significant minder aan het kunstenuaanbod. Historisch gezien vindt de functie participatie haar bestaansrecht in het realiseren van het recht op cultuur voor iedereen. De overlap met de diversiteitsopdracht van alle kunstenuorganisaties wordt in deze visie zichtbaar. Alle -in het interpretatiekader beschreven- vormen van participatie kunnen ingezet worden om de kansen op cultuurparticipatie van niet bereikte groepen te verhogen. Er kan voor worden gekozen om de functie participatie specifiek hiervoor in te zetten. In dat geval worden de participatievormen voor het bereikte publiek over de andere functies verspreid.

VOORDEEL:

Deze keuze maakt de kans op een rijker en meer gedifferentieerd kunstenulandschap mogelijk en verbreedt de canon.

Het toespitsen van de functie participatie op het ondersteunen van een aanvullend kunstenulandschap biedt ruimte en zuurstof aan organisaties en kunstenaars die bottom-up werken en groeien. Ze kunnen hun identiteit ontwikkelen. Dit mag echter niet beperkend zijn.

Het recht op cultuur wordt ter harte genomen.

NADEEL:

Een belangrijk risico hierbij is dat enkel de participatieve organisaties verantwoordelijk worden geacht voor het realiseren van dit recht op

cultuur. Het lijkt dat andere organisaties hiervan vrijgesteld worden. Bijkomend ontstaat het gevaar dat deze organisaties het gevoel krijgen dat zij zowel hun artistieke als participatieve waarde moeten 'verdedigen' terwijl participatief werken met en voor nog niet bereikte groepen ook een artistieke keuze is. De kans dat er op termijn een tweedeling ontstaat in het kunstenveld is niet onrealistisch waarbij op participatie ingestelde organisaties elkaar intern beconcurreren en botsen tegen een artistiek glazen plafond.

scenario 3

Verschillende beleidsinstrumenten: verschillend inzetten?

Het huidige decreet beschikt over twee belangrijke beleidsinstrumenten: de structurele vijfjarige werkingsmiddelen en de projectsubsidies. Nu worden beide instrumenten vanuit eenzelfde kijk op participatie ingevuld. Een complementariteit hierin is het overwegen waard.

Concreet kan dit bijvoorbeeld betekenen:

- Scenario 1 voor de structurele vijfjarige werkingsmiddelen:
 - Aan alle organisaties wordt gevraagd om zich uit te spreken over het bereikte en gewenste publiek in het kader van de Vlaamse landschapstekening; deze tekening is het vertrekpunt van het beleid.
 - Aan alle organisaties wordt gevraagd hoe zij de betrokkenheid van het publiek/de participanten bij het eigen organisatiebeleid en het ruimere kunstenbeleid realiseren.
 - Aan alle organisaties wordt gevraagd welke vorm van participatie zij op welke manier realiseren (transversaal).
 - Organisaties die indienen op de functie participatie worden hierdoor niet beperkt en mogen ook de belendende functie(s) (ontwikkeling, productie, presentatie, reflectie) vanuit hun eigen identiteit uitwerken.
- Scenario 2 voor de projectsubsidies: binnen de functie participatie wordt gefocust op het realiseren van het recht op cultuur voor nog niet bereikte groepen. Hierbij is het belangrijk dat deze organisaties voldoende tijd (meerjarig, verlengbaar) krijgen om een eigen identiteit te ontwikkelen. Hierdoor ontstaan kansen om op termijn uit te groeien tot een organisatie met werkingsmiddelen en/of een volwaardige partner van een andere organisatie. (Nadeel: opstart nieuwe projecten voor participatie van bereikt publiek komt in het gedrang.)

MANAGEMENTSAMENVATTING

In het Kunstendecreet van 4 december 2013 werd in de nieuwe functiegerichte aanpak een functie ‘participatie’ ingevoerd. Waar het participatiethema in de vroegere wetgeving beperkt werd tot sociaal-artistiek werk en educatie, laat de functie participatie een andere dynamiek toe. In het najaar van 2015 werden er voor het eerst dossiers ingediend voor structurele ondersteuning op basis van de nieuwe regelgeving.

Om alle participatieve praktijken te ontdekken en te ontwikkelen bestelde het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media een onderzoek naar deze praktijken. De *doelstelling* was viervoudig (we citeren uit het ‘bestek onderzoek functie participatie’):

- Dit onderzoek en de hieruit voortkomende resultaten zal de administratie en beleid een duidelijk(er) beeld geven van wat er op dit moment leeft omtrent participatie in de Vlaamse kunstensector.
- De resultaten moeten ook een beter inzicht, begrip en interpretatie van de participatiefunctie in het Kunstendecreet mogelijk maken.
- Bovendien zullen de resultaten van dit onderzoek ook de adviescommissies Kunstendecreet beter helpen in advisering van toekomstige aanvraagdossiers, voor zowel structurele als projectmatige werking.
- De opgedane kennis kan tevens een inspiratie zijn voor het omgaan met en beoordelen van het participatiegegeven in andere decreten.

Onze *opdracht* bestond erin te verduidelijken hoe de functie participatie heeft gewerkt in de 76 ingediende dossiers, hoe de commissies deze functie hebben benaderd, hoe er in de kunstensector naar participatie wordt gekeken en hoe participatieve praktijken kunnen worden beoordeeld. We lichten ons onderzoeksproces toe in hoofdstuk II.

In dit rapport geven we een beeld van participatie in de Vlaamse kunstensector. Op basis van een literatuurstudie hebben we een kader opgesteld waarin de verschillende vormen van participatie en hun specifieke eigenheden duidelijk worden (h)erkend (hoofdstuk III). Het *participatiekader* (pp. 8-10) biedt een overzicht van wat participatie allemaal kan zijn, los van de specifieke invulling van de functie participatie in het Kunstendecreet. Ons uitgangspunt hierbij is dat participatie altijd gaat over de verhouding tussen de kunstorganisaties en hun bereikt en nog niet bereikt publiek. Dit kader is nodig om een goed inzicht te krijgen in de manier waarop de functie participatie wordt ingevuld in de dossiers en in de praktijk binnen de Vlaamse kunstensector, en om participatie op een efficiënte en evenwichtige manier te kunnen beoordelen.

In een volgende stap bekeken we de toelichtingen bij de functie participatie in de *beleidsinstrumenten* in het licht van het participatiekader. We vergeleken de teksten van het decreet, de online beoordelingscriteria, de memorie van toelichting, de visienota van Minister Gatz, de vragen in KIOSK en de leeswijzer bij de vragen in KIOSK. We kwamen tot de vaststelling dat er veel en grote verschillen zijn tussen de formuleringen in de beleidsinstrumenten, wat uiteraard tot verwarring leidt. We stellen ook vast dat bij bepaalde formuleringen bijna elke participatieve praktijk past, en bij andere slechts één, en eigenlijk

daarvan ook maar een deel. Een aantal aspecten, zoals de relatie tot het artistieke en de verhouding tussen kunstorganisaties en publiek wordt verder niet gekarakteriseerd of toegelicht. In combinatie met de vele verwijzingen naar diversiteit en doelgroepen lijkt de functie participatie vooral te dienen voor organisaties, praktijken en activiteiten die publiek op een of andere manier betrekken bij de kunsten en minder voor organisaties, praktijken en activiteiten die vanuit een artistiek oogpunt met publiek werken. Daardoor wordt slechts een deel van de participatieve praktijk aangesproken. Daarnaast worden er soms wel en soms niet (mogelijk) extra voorwaarden opgelegd zoals vernieuwing, meerwaarde voor het veld en diversiteit. De link tussen participatie en diversiteit is erg ambivalent in de beleidsinstrumenten.

Vervolgens screenen we alle *aanvraagdossiers* (ingediend op (onder meer) de functie participatie) om te weten te komen hoe de functie participatie gewerkt heeft voor de organisaties. We screenen ook 12 dossiers van organisaties die indienden op de functie presentatie maar niet op de functie participatie. De lezing van de dossiers bevestigde het participatiekader. Bovendien kent Vlaanderen een rijke participatiepraktijk: bij de meeste organisaties (87%) vinden we meerdere vormen van participatie terug. De verschillende participatievormen spreiden zich daarbij uit over de verschillende functies: we vinden alle vormen binnen de functie participatie, maar ook daarbuiten komen zowat alle participatievormen aan bod. Dat kan wijzen op verschillende interpretaties van welke vormen van participatie onder welke functie (of ander onderdeel van de aanvraag) moeten worden toegelicht; op het gegeven dat de participatieve praktijk niet op zich staat, maar onlosmakelijk is verbonden met een andere functie en dus noodzakelijkerwijs ook daar wordt beschreven; en/of op het gegeven dat de structuur van KIOSK het moeilijk maakt om een samenhangend verhaal te vertellen. Sommige participatievormen vinden ook gemakkelijker een plek dan andere (1a receptie+ dreigt bijvoorbeeld te verdwijnen). Daarnaast stellen we vast dat er veel begripsverwarring is (o.a. rond cocreatie en gelijkwaardigheid) en dat het dikwijls onduidelijk blijkt welke kenmerken een goede participatiepraktijk definiëren. We vinden wel drie terugkerende elementen: de verhouding tussen het participatieve en het artistieke, de participatieve methodiek en de deelnemers.

De screening van de dossiers vulden we aan met een *onlinebevraging* van alle organisaties die indienden op de functie participatie, om zo een beter zicht te krijgen op de manier waarop er in de kunstensector naar participatie wordt gekeken. 30 van de 76 organisaties vulden de bevraging in. Het participatiekader werd ook in deze bevraging bevestigd. Op vlak van doelstellingen van participatie is de aandacht voor het artistieke opvallend, naast het gegeven dat de stellingen systematisch hoger scoren voor participanten in het algemeen, hoewel 50% van de organisaties bijzondere aandacht heeft (volledig van toepassing) voor specifieke groepen. Daarnaast gaven veel organisaties aan dat ze een grote verwevenheid van de verschillende functies zien en -parallel daarmee- een grote verwevenheid van participatie met het geheel van de werking van hun organisatie. Bij de motivering van de keuze voor de functie participatie stelden we een grote diversiteit vast. Deze keuze werd door sommige organisaties trefzeker gemaakt, andere organisaties aarzelden. Uit de onlinebevraging bleek ook dat de meningen over de helderheid van het Kunstendecreet verdeeld zijn. Veel organisaties gaven aan dat ze problemen ondervonden bij het invullen van de vragen in KIOSK (plaatsgebrek, opdeling, weinig ruimte voor het artistieke, overlap van de verschillende functies ...).

In een volgende fase van het onderzoek screenen we de *adviezen* om te weten te komen hoe de commissies de functie participatie hebben benaderd. Het was niet altijd evident om in te schatten welke aspecten wel of niet gehonoreerd werden: er wordt enkel een inschaling voor het gehele dossier geformuleerd, niet voor de onderdelen, en een aantal dossiers is erg beschrijvend. We kunnen wel vaststellen dat er opvallend veel en grote verschillen tussen de adviezen zijn. De omgang met de beleidsinstrumenten is bijvoorbeeld erg uiteenlopend: sommige adviezen vallen terug op de leeswijzer of het

decreet en andere gaan daar vrijer mee om. Opvallend is dat sommige participatievormen in een aantal adviezen worden doorverwezen naar andere functies (vooral presentatie en ontwikkeling). In sommige adviezen viel een positieve waardering op voor de aanwezigheid van participatie 'in het hele DNA' van organisaties. Er is m.a.w. duidelijk een tendens om de linken tussen de functie participatie en de andere functies duidelijk uitgeschreven te willen zien. In de adviezen zien we ook een aantal elementen die in de beoordeling van de kwaliteit van de participatiepraktijk een rol spelen. Het gaat ten eerste om de verhouding tussen het participatieve en het artistieke: daar is er veel aandacht voor de kunstenaars en voor de verhouding tussen het sociale en het artistieke. Een tweede element is de participatieve methodiek: de actieve betrokkenheid van de deelnemers is een belangrijk aandachtspunt. Daarnaast zien we grote onderlinge verschillen tussen de commissies in de waardering van een 'huismethodiek' versus een 'methodiek op maat', en een gevestigde methodiek versus vernieuwing. We stellen ook een wisselende houding t.o.v. een bovenlokale werking vast. Het derde aandachtspunt zijn de deelnemers. We merken een bijzondere aandacht op voor publieksbereik. Ook diversiteit keert erg vaak terug, hoewel dit in KIOSK niet gekoppeld is aan participatie.

Op basis van alle verzamelde informatie, aangevuld met diepte-interviews van vijf diverse organisaties, stelden we een *interpretatiekader* op voor de beoordeling van participatieve praktijken (hoofdstuk VIII, pp. 31-36). Dit kader koppelt de vormen van participatie uit het participatiekader aan begripsverduidelijking en aan handvaten om te beoordelen wat een goede praktijk is. Die handvaten bestaan uit een reeks kwaliteitskenmerken: aspecten waarop een organisatie volgens ons een heldere visie moet hebben om een kwaliteitsvolle participatie te kunnen ontwikkelen. Deze kwaliteitskenmerken situeren zich, zoals vooropgesteld, binnen de drie door het decreet vastgelegde criteria. Het interpretatiekader biedt ruimte voor de diversiteit aan participatiepraktijken. Het kader is niet bedoeld als afvinklijst, wel als basis voor gesprek.

De algemene *conclusie* van het onderzoek is dat er rond de functie participatie te veel onduidelijkheden zijn, zowel binnen het beleid, als bij de organisaties, als bij de commissies. Om de rijkdom van de Vlaamse participatiepraktijk te beschermen en de aanzetten en kruisbestuivingen tot volle bloei te brengen, moet de invulling en beoordeling van participatie in het Kunstendecreet worden aangepast. Daartoe moet het beleid op drie vragen een antwoord formuleren:

1. Welke participatievormen worden binnen het Kunstendecreet gehonoreerd?

➤ Invulling van participatie herbekijken op basis van het interpretatiekader.

2. Wat wil het beleid bereiken met de functie participatie?

➤ Strategie bepalen (zie mogelijke scenario's op kortere en langere termijn op pp. 41-45 als eerste denkoefening).

➤ Een duidelijke visie ontwikkelen op de artistieke eigenheid van participatie. En indien het (ook) om een eigen artistieke praktijk gaat, de andere functies openstellen en aanpassen om participatieve organisaties de mogelijkheid te geven om zich daarbinnen te ontwikkelen.

3. Wat is, binnen het kader van de antwoorden op de twee eerste vragen, een kwalitatieve praktijk?

➤ Het interpretatiekader inzetten om duidelijkheid te creëren voor organisaties en beoordelaars over wat een kwalitatieve praktijk definieert, zonder dat het schema verwordt tot een checklist.

➤ Helderheid creëren over de elementen die doorwegen en over eventuele bijkomende criteria en hun gewicht.

➤ De diversiteitsknoop ontwarren.

➤ Het overzicht bewaren: oog hebben voor evenwichten in het veld (landschapstekening gebruiken).

- Ruimte bieden voor verschillende invullingen naargelang de specifieke praktijk.

Daarnaast formuleren we nog enkele bijkomende aanbevelingen:

- Zet de beslissingen (naar aanleiding van de bovenstaande vragen) om in een duidelijke en eenduidige communicatie in de beleidsinstrumenten.
- Gebruik het interpretatiekader als basis voor gesprek. Er is nood aan verheldering omtrent begrippen en kwaliteitskenmerken, zowel bij de organisaties als bij de beoordelaars. Momenteel worden zowel participatieve begrippen (gelijkwaardigheid, cocreatie ...) als kwaliteitskenmerken (methodiek, relatie tussen het participatieve en het artistieke ...) zeer verschillend ingevuld door organisaties (met bijvoorbeeld een onderscheid tussen organisaties die participatie in hun DNA hebben en organisaties die hun eerste stappen zetten op het vlak van participatie, maar evengoed ook onderling tussen 'DNA-organisaties') en verschillend geïnterpreteerd door de beoordelingscommissies.
- Geef de beoordelingscommissies tijd en ruimte om zich vertrouwd te maken met het interpretatiekader en om voor de start van de beoordelingen hierover met elkaar uit te wisselen. Een langdurigere samenwerking kan dit alleen maar bevorderen. Bewaar ook de band tussen theorie en praktijk door de prospecties opnieuw meer te waarderen.

BIJLAGEN

1. LITERATUURLIJST	51
2. LIJST ORGANISATIES INGEDIEND OP FUNCTIE PARTICIPATIE	54
3. LIJST ORGANISATIES INGEDIEND OP MEERDERE FUNCTIES WAARONDER FUNCTIE PARTICIPATIE	54
4. LIJST GESCREENDE DOSSIERS / ADVIEZEN INGEDIEND OP FUNCTIE PRESENTATIE MAAR NIET OP FUNCTIE PARTICIPATIE	55
5. VRAGENLIJST ONLINEBEVRAGING	56
6. LIJST DIEPTE-INTERVIEWS	58
7. SAMENSTELLING KLANKBORDGROEP	59
8. SAMENSTELLING STUURGROEP	60
9. LIJST ONTVANGEN DOCUMENTEN ADMINISTRATIE	60

1. Literatuurlijst

64 Million Artists (2016). *Everyday Creativity. From Great Art and Culture for Everyone, to Great Arts and Culture by, with and for Everyone*. Arts Council England.

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216-224.

Bossuyt, T. (december 2016). Participatie als fundament van kunsthuisen. *Etcetera*, (147), 33-36.

Bultynck, M. (Red.) (2009). *360° Participatie*. Brussel: Demos.

Caron, B. (2011). Cultuurparticipatie: kwestie van kunnen kiezen. In B. Caron, *Niet de Kers op de taart. Waarom kunst- en cultuurbeleid geen luxe is*. Kalmthout: Pelckmans.

Caron, B.; Carpentier, N. & Corijn, E. (2006). *Over (cultuur)participatie*. Brussel: Kunst en democratie.

Cockx, F. (2009). *Ons Gedacht! Sociaal-cultureel volwassenenwerk en de culturele functie*. Brussel: Socius.

Coussens, E. (december 2016). Kopzorgen van een commissielid. *Etcetera*, (147), 28-31.

Craenen, P. (2016). *Van kunstparticipatie naar participatiekunst?* Geraadpleegd op 23/01/2017 via <http://www.paulcraenen.com>

Deceur, E., Roets, G. & Bouverne-De Bie, M. (2015). Het verknopen van verleden, heden en toekomst. Reflecties vanuit een stedelijke sociaal-artistieke praktijk. *Volkskunde* (3), 457-470.

Demos (2016). *De LCD Toolkit. Het stappenplan voor een participatieve manier van werken*. Brussel: Demos.

De Rynck, P. (Red.) (2014). *De waarde van cultuur. Een onderzoek naar het meetbare en het onmeetbare*. Brussel: Socius.

Elias, W. (2009). Cultuurparticipatie: kermis, kerk of kerker. Een cultuurfilosofische benadering. In M. Bultynck (Red.), *360° Participatie* (pp. 14-25). Brussel: Demos.

Ensing, M. (2013). *Publieksparticipatie in musea voor moderne kunst in de 21ste eeuw. Onderzoek naar de opkomst en de aanwezigheid van publieksparticipatie in San Francisco Museum of Modern Art, Museum Ludwig en Tate Modern* (Masterproef). Amsterdam University: Master Museumstudies.

Gatz, S. (2015). *Strategische Visienota Kunsten. Naar een dynamisch, divers en slagkrachtig kunstenlandschap in Vlaanderen*. Geraadpleegd op 02/01/2017 via <http://www.svengatz.be/wp-content/uploads/Strategische-visienota-kunsten-finaal.pdf>

Gielen, P., Elkhuisen, S., van den Hoogen, Q., Lijster, T. & Otte, H. (2014). *De waarde van cultuur*. Brussel: Socius.

Grauwels, E. (2013). *Legitimatie van het artistieke in de sociaal-artistieke sector* (Masterproef). Gent: Vakgroep Kunst, Muziek- en Theaterwetenschappen.

Hoet, C. (2016). Participatie 1: meedoen of mee dóén? *rekto:verso*, 72.

Geraadpleegd op 02/01/2017 via <https://www.rektoverso.be>

Hoet, C. (2016). Participatie 2: de plannen in de praktijk. *rekto:verso*, 72.

Geraadpleegd op 02/01/2017 via <https://www.rektoverso.be>

Hoet, C. (2016). Participatie 3: de beoordeling beoordeeld. *rekto:verso*, 72.

Geraadpleegd op 02/01/2017 via <https://www.rektoverso.be>

Hoet, C. (2016). Participatie 4: naar een bloeiend landschap. *rekto:verso*, 72.

Geraadpleegd op 02/01/2017 via <https://www.rektoverso.be>

Jager-Vreugdenhil, M. (2011). Spraakverwarring over Participatie. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20(1), 76-99.

Jans, E. (2014). *Visietekst participatie*. Brussel: Demos.

Joustra, N. M. (2015). *Participatie in artistieke interventies in de publieke ruimte. Een onderzoek naar de uitnodiging tot participatie in Bitte Liebt Österreich en Wanna Play?* (Masterthesis). Utrecht: Theaterwetenschap.

Kunstendecreet van 4 december 2013. Geraadpleegd op 02/01/2017 via <https://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2012-2013/g2157-15.pdf>

Kunstendecreet – Draaiboek Kwaliteitsbeoordeling (z.j.). Geraadpleegd op 02/01/2017 via <http://www.kunstenenerfgoed.be>

Larock, Y. & Deweerdt, S. (2015). *Cocreatief leiderschap Mierenspel*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Literat, I. (2012). The Work of Art in the Age of Mediated Participation: Crowdsourced Art and Collective Creativity. *International Journal of Communication*, 6(2012), 2962-2984.

Marechal, M. (2015). *Ruimte maken. Reflectie op de aanpak van diversiteit en interculturaliteit*. Brussel: Demos.

Matarasso, F. (1997). *Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts*. Stroud: Comedia.

Memorie van toelichting bij het Kunstendecreet van 4 december 2013. Geraadpleegd op 02/01/2017 via <http://www.kunstenenerfgoed.be>

Müller, E. (2015). Van interactiviteit naar participatie. *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*, 11(2), 100-103.

Ouwerkerk, M. (2013). *Iedereen doet mee. Onderzoek naar participatieprojecten in musea* (Masterproef). Amsterdam: Reinwardt Academie.

Online beoordelingscriteria functies Kunstendecreet (z.j.). Geraadpleegd op 02/01/2017 via <http://www.kunstenenerfgoed.be>

Samenlevingsopbouw Vlaanderen (2011). *Op zoek naar de plaats en betekenis van participatie binnen de sector Samenlevingsopbouw*. Brussel: Samenlevingsopbouw Vlaanderen.

Samenlevingsopbouw Vlaanderen (2014). *Versterken van mensen in maatschappelijk kwetsbare posities*. Brussel: Samenlevingsopbouw Vlaanderen.

Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz: Museum 2.0.

Trienekens, S. (2009). Kunnen leven met onoplosbare verschillen. Cultuurparticipatie als procesgenerator. In M. Bultynck (Red.), *360° Participatie* (pp. 40-51). Brussel: Demos.

Trienekens, S. & Hillaert, W. (Reds.) (2015). *Kunst in transitie. Manifest voor participatieve kunstpraktijken*. Brussel: Demos & CAL-XL.

Vandendaele, K. (2015). *Handelingskader. Werken aan een participatief beleid met aandacht voor superdiversiteit*. Minderhedenforum.

van Eijck, K. & Kraaykamp, G. (2009). De intergenerationele reproductie van cultureel kapitaal in belichaamde, geïnstitutionaliseerde en geobjectiveerde vorm. *Mens en Maatschappij*, 84(2), 177-206.

Van den Bergh, A. (2012). *Dwarsliggers. Verhalen uit de sociaal artistieke praktijk*. Brussel: Demos.

Van der Hoeven, Q. (2012). *Cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen: van Anciaux tot Zijlstra*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Van Leeuwen, J. & Rock, T. (2013). *Nina Simons 'Participatory Museum'. Rode draden en commentaar*. Brussel: FARO.

Van Roy, A. (2014). *Cultuurparticipatie, kunst- en cultuureducatie... Over de vele definities en doelstellingen*. Brussel: Lasso.

Vos, I. (2003). *Cultuurparticipatie en maatschappelijke kwetsbare groepen*. Brussel: Lannoo.

Vranken, J. Dierckx, D. & Wyckmans, J. (2009). Participatie als window dressing. Een overroepen concept? In M. Bultynck (Red.), *360° Participatie* (pp. 26-39). Brussel: Demos.

VVSG (2012). *Handleiding afwegingskader: Beleidsparticipatie*. Brussel: VVSG.

2. lijst organisaties ingediend op functie participatie

- Aifoon
- Amai
- Antwerpen Averechts
- Art Basics for Children
- Brussel Behoort Ons Toe
- CAW Zuid-West-Vlaanderen
- de Batterie
- De Nieuwe Opdrachtgevers
- De Veerman
- De Vieze Gasten, Werkgroep voor Vormingsteater
- Globe Aroma vzw

- Jeugd en Muziek Vlaanderen
- kleinVerhaal
- Kunst in Zicht
- Madam Fortuna
- MATRIX Centrum voor Nieuwe Muziek
- Mus-E Belgium
- Pas-sage
- Platform-K
- WIT.H
- Zinneke

3. Lijst organisaties ingediend op meerdere functies waaronder functie participatie

- Bronks Jeugdtheater
- BUDA Kunstencentrum
- Compagnie Tartaren
- COPOP
- De Centrale
- Els Sykora
- Gemeenschapscentrum De Zeyp
- Het Gevolg
- Het KIP
- Het Toneelhuis
- HETPALEIS
- Kaaitheater
- Kloppend Hert
- Koninklijke Vlaamse Schouwburg

- Kunst
- Kunstencentrum BELGIE
- kunstZ vzw
- Laika
- Let's Go Urban
- LOD
- luxemburg
- Manoeuvre Kunstenplek
- MET-X
- Musica
- Muziek Forum
- Muziekforum De Bijloke Gent
- Muziekpublique
- NTGent

- Provincie Limburg
- Rasa
- Recyclart
- Scheld'apen
- Speelteater KOPERGIETERY
- Stad Genk
- Stuk Kunstencentrum
- 't Arsenal vzw mechels miniatuur theater
- Tartaar
- Theater aan de Stroom
- Theater Antigone
- Theater M
- Theater van A tot Z
- Theaterwerkplaats Rataplan

- Tussentijd
- Tutti Fratelli
- Ultima Vez
- Ultratop
- Unie der Zorgelozen
- Victoria Deluxe
- Victoria Nieuwpoort
- Villanella
- Vzw Eastman
- WasteMyRecords
- WIELS Centre d'Art Contemporain
- Zomer van Antwerpen
- Zonzo Compagnie

4. Lijst gescreende dossiers / adviezen ingediend op functie presentatie maar niet op functie participatie

- A.G. Museum Leuven
- CC Strombeek-Grimbergen
- fABULEUS
- Festival van Vlaanderen Gent & historische steden
- GC De Vaartkapoen
- het nieuwstedelijk
- Mousse
- Muziekodroom
- Noordstarfonds
- Stormopkomst
- Vrijstaat De Werf
- W.A.R.P.

5. Vragenlijst onlinebevraging

Webenquête onderzoek participatie in het Kunstendecreet

Graag nodigen we u uit om deel te nemen aan een onderzoek met als doel het interpretatiekader voor de criteria binnen de functie participatie in het Kunstendecreet te verhelderen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door de Karel de Grote Hogeschool in opdracht van CJSM. De onderzoekers op dit project zullen de informatie strikt vertrouwelijk behandelen. Bij publicatie zijn geen van de gegevens terug te voeren op uw organisatie. Het invullen van de vragenlijst duurt 10 minuten. Mogen wij op uw medewerking rekenen?

Alvast heel erg bedankt,

Lynn De Pourcq
Veerle Matthijs
Marijke Van Eeckhaut
Inge Van Reeth

1. Voor welke organisatie vult u deze vragenlijst in? Deze vraag dient enkel voor onderzoeksdoeleinden. In openbare publicaties zijn geen van de gegevens terug te voeren op uw organisatie.

Keuzemogelijkheid voor alle organisaties

2. Onze organisatie heeft ingediend op:

Enkel de functie participatie

Meerdere functies

3. Op welke functies heeft uw organisatie, naast participatie, nog ingediend?

Ontwikkeling

Presentatie

Productie

Reflectie

4. Hieronder volgen enkele stellingen die betrekking hebben op de verschillende vormen van participatie die mogelijk zijn binnen een organisatie. Duid voor elke stelling aan in welke mate die van toepassing is op uw organisatie (helemaal niet akkoord, niet akkoord, akkoord of helemaal niet akkoord). In onderstaande stellingen gebruiken we het woord 'participanten'. Deze term gebruiken we hier in de betekenis van 'mensen met wie je werkt': deelnemers, toeschouwers, makers,... Eventuele aanvullingen of nuanceringsen lezen wij graag hieronder in het opmerkingenveld.

- Wij maken samen met de participanten kunstwerken waarbij kunstenaar en participanten samen beslissen over het proces.
- De participanten bepalen mee de beleidskeuzes die onze organisatie maakt.
- Wij nodigen de participanten uit om deel te nemen aan het bestaande aanbod, bijvoorbeeld door mee te zingen tijdens een concert. Hierdoor verandert de beleving van het aanbod, ook bij anderen.
- Wij maken samen met de participanten kunstwerken waarbij kunstenaar en participanten samen beslissen over de vorm.
- Wij maken samen met onze participanten kunstwerken waarbij de kunstenaar de regie in handen houdt.

- We ondersteunen onze participanten bij hun interpretatie en beleving van het bestaande aanbod.
- De participanten hebben inspraak in de dagelijkse werking van onze organisatie.
- Wij maken samen met onze participanten kunstwerken waarbij kunstenaar en participanten samen beslissen over de inhoud.
- Wij werken met creatieve praktijken of genres die momenteel onder de radar blijven in het klassieke kunstencircuit.
- Wij faciliteren de participanten om invloed te hebben op het lokale en/of Vlaamse kunstenebeleid.
- Wij ondersteunen onze participanten bij het ontdekken en ontwikkelen van artistieke technieken en vaardigheden.

Tekstkader voor opmerkingen.

5. Onderstaand vindt u enkele doelstellingen die een organisatie in het kunstenveld mogelijk voor ogen heeft bij de functie participatie. Welke doelstellingen zijn van toepassing op uw organisatie? U kan de doelstellingen telkens naar het desbetreffende vak slepen (volledig van toepassing, gedeeltelijk van toepassing of niet van toepassing) en binnen het vak ordenen op volgorde van belangrijkheid.

- Extra aanbod in het kunstenveld realiseren
- Het ontwikkelen van artistieke competenties van de participanten
- Het ontwikkelen van niet-artistieke competenties van de participanten
- Werken aan (lokale) maatschappelijke veranderingen
- Het maken van een kunstwerk
- Methodiekontwikkeling

- Kunst toegankelijk maken voor specifieke groepen
- Kunst maken met mensen uit specifieke groepen
- Kunst toegankelijk maken
- Kunst maken met participanten
- Diversiteit (ondervertegenwoordigde groepen) in de organisatie brengen
- Participanten betrekken bij het beleid van de kunstorganisatie
- Draagvlak voor kunst creëren

Tekstkader voor opmerkingen.

6. Hieronder volgen enkele stellingen die betrekking hebben op de situering van participatie binnen uw organisatie en binnen het ruimere kader van het Kunstendecreet. Duid voor elke stelling aan in welke mate u akkoord bent (helemaal niet akkoord, niet akkoord, akkoord of helemaal niet akkoord). Eventuele aanvullingen of nuanceringsen lezen wij graag in het opmerkingenveld.

- Participatie is de kern van onze organisatie
- De stem van de participanten en de stem van de professionals is in onze organisatie op elk moment gelijkwaardig
- We zetten enkel in op participatie als het een meerwaarde voor een specifiek project betekent
- Participatie is voor onze organisatie geen aparte functie, maar is verweven met de functie presentatie, productie, reflectie en/of ontwikkeling
- De invulling van de functie participatie in het Kunstendecreet is voor onze organisatie helder

- De drie vragen onder de functie participatie (KIOSK)* laten onze organisatie toe om ons verhaal te vertellen

* De drie vragen in KIOSK zijn als volgt: 1. Licht uw participatief concept en doel toe. Via welke methodiek wilt u dit realiseren? 2. Hoe vult u de procesbegeleiding in (inclusief gedetailleerd stappenplan waarin u het artistieke en het participatieve luik met elkaar verbindt)? Hoe selecteert u en werkt u samen met de begeleidende (professionele) kunstenaars of kunstorganisaties? 3. Op welke wijze betreft u de deelnemers bij het proces? Hoe concretiseert u de omkadering en de nazorg van de deelnemers?

Tekstkader voor opmerkingen.

7. Wat was de motivatie van uw organisatie om op de functie participatie in te dienen?

Bedankt voor uw deelname.

6. Lijst diepte-interviews

- Marc Verstappen en Amelie Aernoudts, algemeen directeur en verantwoordelijke Jong Talent en Kunstbende, Villanella / de Studio (14 juni 2017)
- Willy Thomas, artistiek directeur, Arsenaal/LAZARUS (16 juni 2017)
- Dirk Seghers, artistieke coördinatie en programmering, Recyclart (16 juni 2017)
- Hans Dewitte, coördinator, kleinVerhaal (16 juni 2017)
- Wouter Van Looy, artistieke leiding, Zonzo Compagny (20 juni 2017)

7. Samenstelling klankbordgroep

Provincie v	Functie > Onderzoeker/ medewerker bovenbouw- organisatie	Publiekswerking, ingediend op presentatie	Medewerker kunsteducatieve organisatie	Medewerker sociaal-artistieke organisatie	Medewerker groot huis dat als bijkomende functie op participatie indiende	Medewerker van een organisatie eventueel via projectsubsidies bezoldigd	Commissielid
Vlaams- Brabant				Wim Oris Compagnie Tartaren			
Limburg			Paul Craenen Musica		Hilde Peumans C-mine		
Antwerpen		Adinda Van Geystelen Extra City			Anja Geuns Het Paleis		Eline Van Hoye Kunst Z/Fameus
Oost- Vlaanderen	Marijke Leye Dienst Cultuurparticipatie Stad Gent Adviescommissie Kunsten			Dominique Willaert Victoria De Luxe		Mehdi Marechal Gentse Lente	
West- Vlaanderen				Els Vermeersch Wit.h			
Brussel					Tunde Adefioye stadsdramaturg KVS		Jan Rispens Gewezen commissievoorzitte r Muziektheater

8. Samenstelling stuurgroep

- Bart Demuyt, voorzitter adviescommissie
- Peter Hinoul, departement Cultuur, Jeugd en Media, Afdeling Kunsten - Team Beeldende kunsten, Architectuur en Vormgeving
- Ciska Hoet, journaliste en directeur van RoSa, kenniscentrum voor gender en feminisme
- Sofie Joye, Kunstenpunt: Diversiteit, Stedelijkheid en Jonge Makers
- Bart Rogé, directeur DEMOS, kenniscentrum voor democratie en participatie
- Annelies Thoelen, beleidsmedewerker, Departement CJSM, team Cultureel Leren en Participeren
- Pascal Verschuere, beleidsmedewerker, Departement CJSM, team Cultureel Leren en Participeren

9. Lijst ontvangen documenten administratie

Doorheen het onderzoek ontvingen wij van de administratie diverse documenten die ons hielpen om het onderzoek uit te voeren. Hieronder vindt u een overzicht van de documenten waarin wij inzage hadden:

- Dossiers ingediend op de functie participatie.
- Contactgegevens van de organisaties die indienden op de functie participatie.
- Adviezen voor dossiers ingediend op de functie participatie.
- 12 dossiers van organisaties ingediend op de functie presentatie.
- 12 adviezen voor dossiers ingediend op de functie participatie.
- Leeswijzer KIOSK.
- Kunstendecreet – Draaiboek kwaliteitsbeoordeling.